

Roskilde Universitetet

Den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer i Slagelse Kommune

*- afdækning af Slagelse Kommunes
muligheder for strategiske samarbejder*

Louise Damgaard Parsons

Vejleder Niels Heine Kristensen

Specialeafhandling

TekSam Miljøplanlægning

Titelblad

Titel: Den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer i Slagelse Kommune

English title: The green transition of farming and food systems within the County of Slagelse, Denmark

Udgivelsessted: Institut for Mennesker & Teknologi, Roskilde Universitet 2023

Studie: Teknologisk-Samfundsvidenskabelig planlægning (TekSam)

Specialets omfang: 76 normalsider (182.101 anslag) ekskl. bilag

Forsideillustration: Storebæltsbroen, eget fotografi

Tak til alle, der har hjulpet i processen

Udarbejdet af: Louise Damgaard Parsons, studienummer: 69607

Abstract

Farming in Denmark has a negative impact on the surrounding environment, biodiversity and it exacerbates climate change. Niche productions and innovations can lead to technological transitions and changes in the dominant regime which will have a positive effect on the environment, biodiversity and climate change whilst supporting a green transition. This thesis investigates how the council of Slagelse can undertake a more active role in the green transition of the farming and food systems within the county of Slagelse in cooperation with other relevant stakeholders.

This work includes identifying the relevant support structures that Slagelse Council can cooperate with as well as other relevant stakeholders on the scene of sustainable food systems such as farmers and stakeholders within the value chain. The thesis also investigates the different elements that the green transition is affected by within the county of Slagelse, examples of those are: political prioritisation, the strategy on sustainability that is already implemented in the council and buyers' prioritisation. The last part of the analysis focusses on the future; what can Slagelse Council do to progress the green transition of farming and food systems within the county? The analysis stresses the fact that the Council needs to work on a strategy within the field and in that work cooperate with relevant stakeholders.

The work is built upon the theoretical framework of *Multi Level Perspective* by Geels (2002) and *Transition Management* by Grin et al. (2010) and the empirical foundation consists of 13 interviews of actors who work within the field of farming and food systems within Slagelse County.

Indhold

1. Indledning.....	6
1.1 Problemfelt	6
1.2 Problemformulering	13
1.2.1 Arbejdsspørgsmål	13
2. Analysestrategi	14
2.1 Afgrænsning	15
3. Metode og empiri	16
3.1 Semistruktureret interviews.....	16
3.1.1 Interviewpersoner	16
3.2 Litteraturstudie	19
4. Teoretisk ramme.....	22
4.1 Multi Level Perspective.....	23
4.1.1 Kortlægning af aktører.....	24
4.2 Transitionsmanagement.....	26
4.2.1 Backcasting.....	28
5. Indføring i feltet.....	30
6. Analyse og diskussion	32
6.1 Analysedel 1	32
6.1.1 Støttestrukturer	32
6.1.2 Landbrugs- og produktionssystemer.....	38
6.1.3 Værdikæde.....	41
6.1.4 Delkonklusion.....	42
6.2 Analysedel 2.....	43
6.2.1 Politisk prioritering.....	43
6.2.2 SKs Bæredygtighedsstrategi.....	47
6.2.3 Relevans af kommunal strategi for landbrug og fødevarer-systemer.....	49
6.2.4 Aftageres prioritering	51
6.2.5 Særlige potentialer: primærproducenter og støttestrukturer	52
6.2.6 Identificerede fødevarer-systemer indenfor Slagelse kommunegrænser	53
6.2.7 Delkonklusion.....	54
6.3 Analysedel 3	55
6.3.1 Første fase.....	56
6.3.2 Anden fase	58
6.3.3 Tredje fase	61

6.3.4 Fjerde fase	65
6.3.5 Delkonklusion.....	65
7. Diskussion af arbejdsproces	67
8. Konklusion	68
9. Perspektivering	69
10. Litteraturliste	70

1. Indledning

Den bæredygtige omstilling af samfundet fylder meget i danskernes bevidsthed både igennem medie billedet og de politikker, der bliver udarbejdet på området, som påvirker vores hverdag.

Med denne opmærksomhed på bæredygtighed har jeg undret mig over, hvorfor særligt konventionelle landmænd, som arbejder tæt på natur i deres hverdag fortsætter med at vælge ikke-bæredygtige praksisser. Det bæredygtige valg må være svært at træffe for den enkelte landmand. Dette speciale udspringer af et ønske om at belyse, hvordan man kan styrke den enkelte landmands incitament til at vælge at drive sit landbrug bæredygtigt.

Jeg tager udgangspunkt i det kommunale handlingsrum på området, og jeg har derfor valgt en kommune med et stort landbrugserhverv; Slagelse Kommune (SK). I mit arbejde undersøger jeg, hvilken rolle en kommune kan påtage sig for at gøre det bæredygtige valg lettere for den enkelte landmand og således fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer. I opgaven undersøger jeg, hvilke muligheder en kommunal myndighed har og hvordan den kan deltage i samarbejder, der fremmer den bæredygtige omstilling på området.

Enhver omstillingsproces har brug for et vidensgrundlag at arbejde ud fra, så beslutningstagere og andre relevante aktører har en indsigt i kompleksiteten af systemet (Grin et al. 2010). Ambitionen er, at dette speciale kan fungere som en systemanalyse, der kan være med til at fremme den bæredygtige omstilling af fødevarer systemer i SK, øge opmærksomheden på området og gøre det lettere for den enkelte landmand at vælge bæredygtige praksisser i sit landbrug.

1.1 Problemfelt

Om Slagelse Kommune

Slagelse Kommune ligger i Vestsjælland. De største byer i kommunen er Slagelse, Korsør og Skælskør. Kommunen har et areal på 570,1 km² og et indbyggertal på 79.691 (Slagelse Kommune 2022).

De mest markante specialiseringer i den private sektor i kommunen er indenfor bygge/bolig og fødevarer. Fødevarer er af Region Sjælland udpeget som et område, der kan skabe vækst, flere arbejdspladser og øge turisme, og særlig SK kan blive en vigtig brik i denne udvikling (Slagelse Kommune 2011).

Kommunen har mange forskellige aktører, der arbejder med fødevarer og forskning indenfor fremtidens fødevarerproduktion. Indenfor kommunegrænserne findes der 950 landbrug - 250 af disse er med erhvervsmæssigt dyrehold og der er flere virksomheder, der arbejder med fødevarer- og bioressourcer. Derudover har Fødevarestyrelsen kontor i Korsør og AU har et forskningscenter i Flakkebjerg. Food and Bio Cluster har i 2022 desuden åbnet et regionalt kontor i Slagelse og der findes også en økologisk landbrugsskole i kommunen, der har fokus på alternative landbrugsformer.

I 2018 var 68% af kommunens areal brugt til landbrug (Danmarks Statistik 2022) og 4,3 % af dette areal blev drevet økologisk (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri 2022).

SK befinder sig i en svær økonomisk situation. I 2022 har kommunen et underskud på 250 millioner kroner. Økonomien er så presset og ledelsen i en så kritisk situation, at hvis der ikke bliver rettet op, kommer kommunen under administration inden 2024 (Sativa 2022).

Siden januar 2022 har Slagelse haft en ny borgmester, Knud Vincents (V) ved roret og Venstre sidder i en flertalsgruppe med Radikale Venstre og SF. De tre partier er enige om, at kommunens økonomiske situation kalder på politisk lederskab, mod til at prioritere og evne til at formulere en retning, der giver SK som organisation ro til at arbejde med de store udfordringer de står overfor (Venstre et al. 2021). Som et resultat af den økonomiske situation, skal kommunen finde en overordnet besparelse på 3% og kommuneskatten bliver hævet med 1% (Sativa 2022).

SK er altså en kommune med en stor fødevarerproduktion og med forskellige uddannelses- og forskningsinstitutioner med fokus på fødevarer. Med dette in mente er SK en interessant case for at danne sig et indblik i lokale fødevarer systemer i Danmark - hvilke potentialer og udfordringer kommunen og erhvervslivet skal forholde sig til og hvilke veje man kan gå for at ruste sig til fremtidens landbrug og fødevarerproduktion. Samtidig befinder SK sig i en svær økonomisk situation, så spørgsmålet er også, hvordan denne bæredygtige omstilling bliver prioriteret, når kommunen risikerer at komme under administration i sommeren 2023.

De ikke bæredygtige landbrug og fødevarer systemer

Krijin P. Poppe, formand for Food 2030 European Commission's ekspertgruppe har udtalt at de fødevarer systemer der dominerer i dag, ikke er modstandsdygtige, da de har for mange negative påvirkninger på vores miljø og sundhed. Systemerne leverer større mængder prisbillige fødevarer nu end nogensinde før men det foregår på bekostning af fremtidige generationer. Poppe argumenterer for, at det er en vigtig indsigt at have med i arbejdet når man skal forny fødevarer systemet, dette er blevet anerkendt på et globalt plan ved vedtagelse af Verdensmålene for Bæredygtig Udvikling og underskrifterne på Parisaftalen om begrænsning af udledning af drivhusgasser (COP21) (De Bernardi & Azucar 2020).

Landbruget bidrager til klimaforandringer ved at udlede metan, lattergas og kuldioxid. Landbrugssektoren bidrog med 22,4 % af den totale drivhusgasemission i Danmark målt i CO₂-ækvivalenter i 2017. Det gør landbrugssektoren til en vigtig sektor indenfor arbejdet for at reducere udledningen af drivhusgasser (Landbrugsstyrelsen 2021).

Igennem EU har Danmark et mål om at reducere udledning fra de ikke-kvoteomfattede sektorer med 39 % i 2030. De ikke-kvotebelagte sektorer omfatter bl.a. landbrug. Derudover har Folketinget også vedtaget en klimalov, der sikrer, at Danmark skal reducere sine udledninger med 70 % i 2030 ift. 1990 og være

klimateutralt i 2050 (ibid.). Hvis Danmark skal nå disse reduceringsmål, er det essentielt, at landbruget reducerer udledningen af drivhusgasser.

Som det ser ud i dag, er Danmark det mest opdyrkede land i Europa, da over 60% af Danmarks areal bliver brugt til landbrug (Danmarks Statistik 2022). Dette store landbrugsareal gør et stort indhug i den sammenhængende natur og biodiversitet. Ifølge Regeringens nye landbrugsaftale skal der udtages 100.000 hektar landbrugsjord og disse skal omlægges til naturområder (Regeringen & Aftalepartier 2021). I arbejdet for at tilgodese den vilde natur, kan man overordnet inddrage indsatsen i naturreservation og naturintegration. At udtage landarealer til vild natur er naturreservation. Her har de vilde processer og arter forsteret. Ved naturintegration er målet at indrette menneskers ressourceudnyttelse på en skånsom måde, så vilde dyr, planter og svampe kan gennemleve en livscyklus (Dalgaard et al. 2020).

Landbruget står også overfor udfordringer i relation til miljø så som faldende jordfrugtbarhed og vandkvalitet og pesticider i grundvandet (Mooney et al. 2021). Mange af disse udfordringer er forbundet særligt til det dominerende, industrielle landbrug, der traditionelt dyrker marker monokulturelt med fokus på optimering af input-intensivering og storskaleret dyrehold. Kendetegnet for dette industrielle landbrug er ensartethed og brug af kunstgødning, pesticider og forebyggende brug af antibiotika. Disse resulterer systematisk i negative konsekvenser og sårbarheder af landbruget (Frison et al. 2016).

Landbrugssektoren har i sin helhed haft en meget begrænset udvikling mod mere bæredygtige praksisser. Flere forskere på området har identificeret det etablerede regime, som er låst i eksisterende praksisser og systemer som et væsentligt problem. Dette gør det svært hvis ikke umuligt for nicher at påvirke veletablerede systemer (Bayne & Renwick 2021).

IPES-Food har identificeret otte forskellige elementer der fastlåser landbruget og som bremser en større ændring i den måde vi producerer og forhandler fødevarer på. Eksempler på disse fastlåsheder, eller lock-ins, er sporafhængighed, fokus på eksport, kortsigtet tænkning og forbrugeres forventning til billig mad (Frison et al. 2016, s. 50).

Nationale og internationale strategier

For blandt andet at komme overnævnte lock-ins til livs har forskellige politiske instanser taget initiativ til at gennemgå de nuværende fødevarer-systemer. Dette afsnit redegør kort for EU's *From Farm to Fork* (2020) og den danske Regerings Landbrugsaftale (2021).

Målet med EU's *From Farm to Fork* er at reducere EU's fødevarer-systemers påvirkning af miljø og klima samtidig med, at man ønsker at styrke systemernes modstandsdygtighed og fødevarer-sikring i sammenhæng med følgerne af klimaforandringer og biodiversitetstab. Det betyder, at EU vil sikre, at alle elementer indenfor fødevarer-systemer skal have en neutral eller positiv påvirkning af miljø, klima og økosystemer (European Union 2020). *From Farm to Fork* er en del af *The European Green Deal* og er en mulighed for at

forene fødevarer systemer med de planetariske grænser. Denne transition kræver en kollektiv tilgang, der involverer offentlige myndigheder på alle niveauer, private sektorer igennem alle led af fødevarer systemerne, NGO'er, akademikere og borgere (European Union 2020).

Regeringen og aftaleparterne fremlagde i 2021 Landbrugsaftalen, der skal understøtte den grønne omstilling i land- og skovbrugssektoren samtidig med, at den sikrer en forbedring af det danske vandmiljø og bedre plads til naturen i landbrugslandet. Denne aftale sikrer en reduktion i udledning af drivhusgasser på 1,9 mio. t. CO₂e i 2030 og en reduktion i udledt kvælstof til vandmiljøet på 10.800 t. i 2027 (Regeringen & Aftaleparter 2021).

Aftalen uddyber, at landbrugets udledning skal nedbringes mest muligt, men stadig med hensyn til en bæredygtig udvikling af erhvervet, dets konkurrenceevne, offentlige finanser, sammenhængskraft, beskæftigelse og social balance. Derudover skal landbruget fortsat skabe arbejdspladser og producere gode, sunde, klima- og miljøvenlige og sikre fødevarer for derigennem at fastholde en afgørende position i dansk eksport (ibid.).

Landbrugsaftalen inkluderer målsætningen om at fordoble det økologiske areal i Danmark. Dette tiltag vil være med til at fremme fødevarerproduktion med færre sprøjtemidler og en reduktion i udledning af drivhusgasser per hektar hvilket vil gavne klima, miljø, drikkevand og natur. Derudover skal produktionen af plantebaserede fødevarer og proteiner også fremmes, da dette område rummer potentiale indenfor nye job- og indtjeningsmuligheder samtidig med at produktionen kan tage hensyn til miljø og klima (ibid.).

Det bæredygtige landbrug og fødevarer systemer

I Landbrugsaftalen kommer det tydeligt til udtryk at Regeringen ser økologi som en løsning. I EU's *From Farm to Fork* har man også fokus på økologi som en løsning på fødevarer systemers negative klima- og miljøpåvirkning. EU har en målsætning for 2030, der lyder, at 25 % af al landbrugsareal i EU skal være økologisk (European Union 2020).

Økologi bliver prioriteret indenfor den bæredygtige omstilling både nationalt og internationalt. Økologiske landmænd gør ikke brug af kunstgødning eller pesticider, i stedet bruges der husdyrgødning og kompost af plantemateriale til at gødske marken og angreb af sygdomme og skadedyr forebygges ved at variere sædskifte med flere slags afgrøder (Økologisk Landsforening u.å.).

Men hvis den bæredygtige omstilling skal bæres af økologi alene, kan det være en udfordring, da omlægningen fra konventionelt til økologisk landbrug leder til et fald i produktionen. Hvis man omlægger al landbrugsareal i Danmark til økologi, vil udledningen af drivhusgasser falde med et sted imellem 25% til 39%, men produktionen vil falde med nogenlunde det samme. Derfor vil udledningen per kilo mad være nogenlunde uændret (Kristensen et al. 2020).

I forhold til biodiversitet byder omlægning fra konventionelt til økologisk landbrug kun på små gevinster fordi økologiske produktionsforhold i sig selv ikke garanterer forbedringer af biodiversiteten. Det er nødvendigt at kombinere økologien med andre faktorer så som intensiteten af dyrkningen og landbrugsstruktur, før man ser en betydelig forbedring af biodiversitet på marken (Andersen et al. 2014).

Økologien som dogme forholder sig heller ikke til de overnævnte lock-ins, der fastholder landbruget og fødevarer systemer. Derfor peger Nina Cedergreen, professor i miljøkemi på KU, på, at det er nødvendigt med et helt nyt koncept for det bæredygtige landbrug (Hebsgaard 2021).

Når det er sagt, så er økologi alligevel et vigtigt værktøj indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer. For at fremtidens landbrug kan blive bæredygtigt, skal et større landbrugsareal være økologisk, og klimaet og miljøet skal belastes så lidt som muligt. Samtidig skal der være plads til naturen (Rådet for Grøn Omstilling u.å.).

Et bæredygtigt landbrug og dertilhørende fødevarer system sikrer at fødevarer produktion, transport, distribution, marketing og forbrug har en neutral eller positiv miljømæssig påvirkning. Landbruget og fødevarer systemerne skal bevare og genopbygge ressourcer fra både land og vand og det skal hjælpe med at bremse klimaforandringer og samtidig tilpasse sig klimaforandringerne. Samtidig skal det bæredygtige landbrug også få vendt det globale biodiversitetstab (European Union 2020).

EU understreger vigtigheden af at alle aktører i fødevarer systemer skal deltage i den bæredygtige omstilling men særligt producenter skal transformere deres produktionsmetoder og gøre bedst brug af de løsninger, som er i spil i øjeblikket, til at levere bedre klima- og miljøvenlige produkter. Denne omstilling kræver menneskelige og økonomiske investeringer men lover samtidig højere udbytte ved at tilføje værdi og reducere produktionsomkostninger (ibid.).

Der er forskellige bud på, hvordan omstillingen til et bæredygtigt landbrug kan ske.

Et af nøgleordene indenfor den bæredygtige omstilling af landbruget er *diversificering*. Dette begreb indebærer, at man som landmand skal have flere forskellige produktionskilder, og at der skal være en bred variation over, hvad der bliver produceret både indenfor landbrugslandskabet og over tid (Frison et al., 2016).

Diversificering tilbyder landmanden et godt og sundt sædskifte og en variation af planter på markerne, der kan fremme biodiversitet samtidig med at det sikrer forskellige indtjeningskilder for landmanden. Ved at bevæge sig væk fra et monokulturelt landbrug til et landbrug der gør brug af diversificering, bevæger man sig over til nicheproduktion (ibid.).

Landbruget er ikke bæredygtigt i øjeblikket, der skal udvikling til at omdanne landbrugspraksisser, dette kommer også til udtryk i Regeringens Landbrugsaftale, der især satser på udviklingssporet, da det menes, at

der ikke er nok teknologiske løsninger på området (Regeringen og Aftaleparter 2021). Nicher er et essentielt værktøj for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer af særligt to grunde. For det første er nicher vigtige til at fungere som et godt miljø for at innovationer kan udvikles (Geels 2002). Derudover er nicheproduktioner i sig selv også en vigtig praksis indenfor det bæredygtige landbrug, da nicheproduktioner indebærer diversificering over areal og tid og dette har miljømæssige fordele. Hvis en landmand har flere forskellige afgrøder, giver det et mere varieret landskab, det vil have fordele for biodiversitet og for jordkvalitet i form af sundt sædskifte (Frison et al. 2016). Nicheproduktioner og -innovationer kan altså bruges både som et værktøj for at fremme den bæredygtige omstilling af området men også som en teknologi i sig selv, der kan være en del af den bæredygtige omstilling.

Et element der går igen i den akademiske litteratur, der omhandler den bæredygtige omstilling af fødevarer systemer, er økosystemtænkning. Her forsøger man at inkludere alle elementer indenfor systemet på samme tid med, at man har forståelse for at det er et evigt foranderligt system.

Fødevarer(øko)systemtænkningen virker særdeles passende når man skal forstå hvordan man som lokal myndighed kan fremme den bæredygtige omstilling, da man ved denne tænkning ikke segregere enkeltstående aktører (fx landmænd, producenter, distributører og detailhandlere), sub-systemer (fx produktion eller fødevarer marketing) eller discipliner. I stedet forbedres forståelsen for de bæredygtighedsmæssige udfordringer i hele fødevarer sektoren som et kompliceret og interagerende net af aktøraktiviteter og feedbacks (De Bernardi & Azucar, 2020).

De Bernardi & Azucar (2020) redegør for at fødevarer systemstilgangen indenfor den bæredygtige omstilling af fødevarer er et afgørende koncept, hvis man skal opnå succes med omstillingen. Denne tilgang er defineret som: "The relationship between different parts of the food system and the outcomes of activities within the system in socio-economic and environmental/climate terms" (De Bernardi & Azucar 2020), dette speciale arbejder med fødevarer systemstilgangen men det vil ikke være muligt at afdække alle dele af fødevarer systemerne indenfor rammerne af specialet. Men det er en start, som vil være vigtig for det videre arbejde indenfor kortlægningen af fødevarer systemer i SK.

Også Gaitán-Cremaschi et al. (2019) redegør for vigtigheden af systemtankegangen indenfor området og uddyber samtidig at der ofte kun er fokus på landbrugskomponenten uden at der bliver rettet opmærksomhed på sammenkoblede innovationer i alle andre komponenter af fødevarer systemet.

Hvis de nødvendige skridt imod bæredygtighed i fødevarer økosystemer bliver taget, vil landbrug, skovbrug og fiskeri kunne forsyne hele verdens befolkning med næringsrige fødevarer og samtidig passe på naturen. Dette kan lade sig gøre, fordi den tværfaglige vidensdeling vil resultere i samskabelse og samarbejde og dette vil forstærke innovationen indenfor fødevarer systemerne i en åben og fælles læringsproces og denne

innovation i fællesskab bliver en essentiel del af bevægelsen som skal transformere fødevarer systemerne (De Bernardi & Azucar 2020).

Den bæredygtige omstilling og SK

Kommunen som myndighed er valgt som hovedaktør, da der i den akademiske litteratur argumenteres for, at det kommunale niveau, lokalsamfundet, holder nøglen til en bæredygtig fremtid (Park et al. 2009). Der findes allerede internationale og nationale strategier og politikker indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer, men det er ikke alle kommuner der arbejder strategisk med dette område, heriblandt SK. Hvis lokalsamfundet holder nøglen til den bæredygtige fremtid, så er det på kommunalt niveau, at resultaterne skal ske. For at aktivere relevante aktører til at arbejde samstemmigt mod en overordnet strategi, der fungerer i overensstemmelse med andre strategier og politikker på andre niveauer, er det nødvendigt at udarbejde et vidensgrundlag for, hvad der foregår i SK og derfra opbygge en fælles vision for fremtidens landbrug og fødevarer systemer i SK.

Når man arbejder med landbrug og fødevarer systemer, arbejder man som nævnt med komplekse systemer med mange elementer. Hvis man skal ændre noget indenfor dette system, skal man bevæge sig væk fra isolerede og individualiserede agendaer til fælles, integrerede strategier med kombinerede og indbyrdes afhængige mål, der er indarbejdet i politikker på internationale, nationale og regionale niveauer (De Bernardi & Azucar 2020).

I tråd med FN's Verdensmål og Regeringens Klimamål forholder SK sig til den bæredygtige omstilling igennem sin Bæredygtighedsstrategi og handlingsplan (Slagelse Kommune A 2021), (Slagelse Kommune B 2021). Denne strategi er udarbejdet, da SK vil adressere bæredygtighedsudfordringerne og gerne vil gå forrest. Dette vil de bl.a. gøre ved at gøre det attraktivt for borgere og virksomheder i kommunen at deltage aktivt i en bæredygtig udvikling. Strategien fokuserer på bæredygtighedsudfordringerne ved bl.a. at planlægge CO₂-neutrale energisystemer, omstille til grøn transport, finde alternativer til privat biltrafik, fremme energiforbedringer i private hjem og starte en dialog og samarbejde med landbruget i kommunen (Slagelse Kommune A 2021, s. 3).

Handlingsplanen for denne bæredygtighedsstrategi indeholder bl.a. punkter om et dialogtilsyn om bæredygtighed på husdyrbrug og gartnerier. Disse dialogtilsyn har til opgave at skabe opmærksomhed på hvordan bedrifterne kan optimeres og hvor ressourcerne kan udnyttes bedre. Handlingsplanen indeholder også et punkt vedrørende gratis økologitjek for landmænd. Dette tilbydes i samarbejde med Økologisk Landsforening. Derudover tydeliggør handlingsplanen også vigtigheden af tværgående facilitering (Slagelse Kommune B 2021).

SKs Bæredygtighedsstrategi har til formål at danne en ramme for tværfagligt samarbejde, partnerskaber, fællesskaber og lokalt engagement. Og på baggrund af strategien, håber man, at gode initiativer og idéer vil spire og gro overalt i kommunen (Slagelse Kommune A 2021).

Som det er på nuværende tidspunkt, findes der imidlertid ikke en decideret strategi for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor Slagelses kommunegrænser og som klimamedarbejder Knirke Maj Bosner fra SKs Center for Miljø, Plan og Teknik udtaler: ”*jeg tror måske også den viden vi har om den lokale fødevarerproduktion trænger til en genopfriskning* (bilag 8:10:11). Opdateret viden er nødvendig for at arbejde med den bæredygtige omstilling på dette område, med de bæredygtighedsmæssige udfordringer som landbrug og fødevarer systemer står over for. Hensigten med dette speciale er at fungere som et vidensgrundlag for SKs videre strategiske arbejde indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer og analysedel 3 kan fungere som en drejebog for det videre arbejde.

1.2 Problemformulering

Slagelse Kommune (SK) vil være med til at gå foran i udviklingen mod en mere bæredygtig brug af vores planet (Slagelse Kommune A, 2021). Hvordan kan SK forvaltning i samspil med andre relevante aktører fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor kommunegrænsen?

1.2.1 Arbejdsspørgsmål

- *Hvilke relevante aktører kan forvaltningen i SK arbejde sammen med for at fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer?*
- *Hvilke præmisser er der til stede, der kan fremme eller hindre den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor Slagelses kommunegrænser?*
- *Hvordan kan SKs forvaltning fremme den bæredygtige omstilling af fødevarer systemerne i kommunen med de midler og muligheder de har til rådighed?*

2. Analysestrategi

De tre arbejdsspørgsmål, der understøtter problemformuleringen, bliver besvaret ved brug af forskellige fremgangsmåder, disse præsenteres i det følgende.

For at besvare det første arbejdsspørgsmål, *Hvilke relevante aktører kan forvaltningen i SK arbejde sammen med for at fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer-systemer?*, Aktiveres både den primære og sekundære empiri. Aktørerne udvælges ved at gennemgå relevante dokumenter og ved snowballing både igennem dokumentanalyse og ved interviews, da interviewpersoner kan fortælle om andre relevante aktører på området. Dokumentanalyse af officielle dokumenter af organisationerne gennemgås for at indsamle informationer om de relevante aktører, dette bliver yderligere aktualiseret igennem de kvalitative interviews, der sætter aktøren i direkte forbindelse med den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer-systemer indenfor Slagelses kommunegrænser.

For at besvare det andet arbejdsspørgsmål, *Hvilke præmisser er der til stede, der kan fremme eller hindre den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer-systemer indenfor Slagelses kommunegrænser?*, gøres der brug af begreber fra *Multi Level Perspective* (Geels 2002) for at vurdere hvilke elementer, der kan hindre og fremme den bæredygtige omstilling. Disse begreber aktiveres igennem den primære empiri og SKs Bæredygtighedsstrategi, der konkretiserer begreberne i forhold til den valgte problemformulering, disse pointer bliver understøttet af relevant fagfællebedømt akademisk litteratur.

Til at besvare det sidste arbejdsspørgsmål, *Hvordan kan SKs forvaltning fremme den bæredygtige omstilling af fødevarer-systemerne i kommunen med de midler og muligheder de har til rådighed?*, gøres der brug af *Transition Management* (Grin et al. 2010) og resultater og pointer fra de tidligere analysedele. Her diskuteres og udarbejdes der en drejebog for SKs forvaltnings fremtidige arbejde indenfor den bæredygtige omstilling af det valgte område.

Afsluttende diskuteres arbejdsprocessen igennem teorivalg og hovedpointerne fra de forskellige analysedele opsummeret i en konklusion.

Specialet bygger på to kvalitative metoder, der har til formål at give en dybere indsigt i de forhold der gør sig gældende indenfor specialets genstandsfelt og case. Disse er semistrukturerede livsverdensinterviews (afsnit 3,1) og litteraturstudie af fagfællebedømt akademisk litteratur (afsnit 3.2). Ved brug af disse metoder etableres der et empirisk grundlag, som indeholder viden om hvilke præmisser forvaltningen af SK skal arbejde under indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer-systemer, her inkluderes også hvilke relevante aktører, der kan samarbejdes med. Den viden som ligger i empirien er ikke direkte tilgængelig og derfor benyttes et teoretisk perspektiv, der skal aktivere de mere underliggende elementer i empirien. Dette teoretiske perspektiv bygger på *Multi Level Perspective* af Geels (2002) og *Transition Management* af Grin et al. (2010) og skal give indsigt i dynamikker mellem nicheinnovationer, regime og

landskab, og indsigt i hvordan man som myndighed kan fremme nicheinnovationer og i det arbejde fremme den bæredygtige omstilling.

2.1 Afgrænsning

I dette speciale ligger fokus på SKs forvaltning som hovedaktør. Empirien i specialet inkluderer interviews med eksterne aktører. Disse er relevante for at få forståelse for SKs rolle indenfor omstillingen og kommunens muligheder for fremtidigt samarbejde med den interviewede aktør.

Der arbejdes med den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer på mange forskellige niveauer. Udover de politikker og strategier der nævnes igennem rapporten, er der også et væld af andre ordninger så som EU's Landbrugspolitik CAP, der også påvirker det udvalgte område. Internationale og nationale ordninger ligger udenfor SKs handlingsramme, og deres påvirkning af den bæredygtige omstilling på området bliver ikke yderligere analyseret – dette studie fokuserer på de elementer, som SK aktivt kan arbejde med.

3. Metode og empiri

Speciales empiri består af primærempiri i form af livsverdensinterviews med udvalgte aktører og sekundær empiri i form af fagfællebedømt akademisk litteratur og officielle dokumenter fra forskellige organisationer så som SK, Regeringen og EU. I disse afsnit bliver der redegjort og begrundet for metodevalg i relation til tilegnelsen af viden til at belyse problemformuleringen.

3.1 Semistruktureret interviews

Den primære empiri består af 13 interviews af personer, som har et indblik i landbrugs- og fødevarerområdet i SK. Alle interviewpersoner har forskellige roller i forhold til området, de har dog alle relevante faglige kompetencer, viden og erfaring. Dette afsnit redegør for metoden semistrukturerede interview og hvilke overvejelser, der er blevet gjort ift. at udføre og bearbejde interviews.

Et livsverdensinterview bruges til at indhente beskrivelser af informantens livsverden med henblik på at meningsfortolke de beskrevne fænomener (Kvale & Brinkmann 2015). Disse er valgt, da jeg er interesseret i at undersøge informanternes livsverden og deres oplevelser med den bæredygtige omstilling generelt og i forhold til landbrug og fødevarer systemer i SK. Under interviewene er formålet at få en præciseret og detaljeret samtale, som belyser problemformuleringen (Kvale & Brinkmann 2015). Forud for interviewet, udarbejder jeg en interviewguide for hver interessent, som vil danne struktur over interviewet. De forskellige interviewguides er baseret på de samme tematiske rammer og spørgsmål med enkelte tilpasninger til informanterne og kan alle ses i bilag 14. Interviewguiden indeholder spørgsmål inddelt i forskellige temaer, der belyser problemformuleringen på forskellige måder. Efter interviewet er udført, skal det transskriberes og dernæst skal empirien aktiveres i min analyse. Her er det nødvendigt at reflektere over, hvilke dele af interviewet der kan bruges og hvordan. Til at overskueliggøre denne del af arbejdet og for at systematisere indholdet, bliver materialet kodet i forskellige emner, der er relevant for analysen (ibid.). Til sidst bliver elementer fra analysen, der omhandler de enkelte aktører sendt til disse, så de kan godkende de brugte citater og bekræfte at informationerne er korrekte.

Der vil igennem analysen blive refereret til de forskellige interviews med tre tal. Det første viser til bilaget, det næste til siden og det sidste til linjenummeret på den givne side, som citatet er hentet fra.

3.1.1 Interviewpersoner

De udvalgte interviewpersoner arbejder på omstillingen af fødevarer systemerne i SK.

Wezel et al. (2018) argumenterer for, at de centrale aktører i den bæredygtige omstilling af fødevarer systemer er landmænd og andre fødevarer producenter, forbrugere, sociale bevægelser, NGO'er, forskere og støttende politiske beslutningstagere. Med dette in mente har jeg udvalgt aktører til interviews.

Landmænd og andre fødevarereproducenter er vigtige, da de er de interessenter, der er mest påvirkede af de gældende fødevarer- og landbrugssystemer og de kan ændre praksis til noget mere bæredygtigt. Derudover har de også stor på området, som de kan dele med andre (Wezel et al. 2018). De landmænd, som jeg interviewer, arbejder med nicheproduktioner og bæredygtige praksisser. Ved at snakke med dem, kan jeg få et indblik i de udfordringer, som landmændene står overfor, når de arbejder med nicheproduktioner og bruger alternative praksisser til at forbedre bæredygtigheden af deres bedrift.

Sociale bevægelser er vigtige indenfor udvikling af alliancer, i udviklingen af politiske positioner og i at opbygge energi til at mobilisere interesserede mennesker (ibid.). *Fødevarer Lokalt* lukkede for flere år siden men fungerede som en social bevægelse, der forsøgte at fremme lokale fødevarer-systemer. Ved at interviewe Ulla Brink Hansen, får jeg en forståelse for de udfordringer som værdikæden står overfor ved udbredelsen af lokale fødevarer og også hvordan politiske beslutninger i SK påvirkede *Fødevarer Lokalt*'s udvikling.

Forskere kan dokumentere og analysere samfundsmæssige og miljøbaserede processer indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og spiller også en rolle indenfor produktionen af ny viden (ibid.). Derfor kontakter jeg tre repræsentanter fra hhv. Food & Bio Cluster og fra VKST, begge organisationer arbejder på udvikling af ny viden og forskning indenfor området.

Forbindelser med politiske beslutningstagere er essentielle, da de er afgørende indenfor integrationen af og institutionel støtte af den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer-systemer i forskellige socio-økonomiske sektorer (Wezel et al. 2018). Jørgen Grüner var formand for Miljø-, Plan- og

Landdistriktsudvalget under udarbejdelsen af Bæredygtighedsstrategien og har derfor spillet en vigtig rolle for udarbejdelsen af den. Troels Brandt blev nævnt af flere andre informanter, om at han også var en vigtig aktør indenfor den bæredygtige omstilling af fødevarereproduktion og -systemer i SK. Disse er altså støttende politiske beslutningstagere, der har et kendskab til byrådet, dets prioriteringer og den øvrige bæredygtige udvikling i SK. Derudover tages der også kontakt til Borgmester Knud Vincents, da han, som politisk leder, er essentiel for de beslutninger der tages indenfor udviklingen i kommunen.

Derudover kontaktes repræsentanter fra Slagelse Erhvervscenter, Landbrugsskolen Jernbjerggaard og Destination Sjælland, da disse organisationer har en særlig indsigt i udfordringerne og potentialerne for nicher indenfor landbrug og fødevarer-systemer i SK og derudover også arbejder med erhvervsfremme og derved har muligheder for at fremme den ønskede udvikling.

I udvælgelsen af interviewpersoner tages der også afsæt i aktørkortlægningen der bliver brugt i artiklen af Gaitán-Cremaschi et al. (2019). Ved at sikre mig, at der bliver inddraget aktører med kendskab til forskellige dele af landbrugs- og produktionssystemer, værdikæde og støttestrukturer sikres der kendskab til hele systemer, på den måde gøre der brug af systemtænkningen, hvor alle aspekter af systemet bliver inddraget.

Carsten og Neel Søgaard, bæredygtige landbrugere

Carsten og Neel driver et økologisk landbrug på Glænø på ca. 60 hektar. 10 hektar af deres land bliver brugt til avl af krydderurter. Deres produkter bliver solgt til grossister, kasseordninger og lokale aftagere (bilag 1).

Henrik Terkelsen, bæredygtig landmand

Henrik driver et økologisk landbrug med opfedning af jersey tyrekalve- og stude, der afgræsser naturområder på Glænø. Han var med til at starte konceptet *Græskalve* i samarbejde med Økologisk Landsforening og Dyrenes Beskyttelse. Derudover var han også formand for organisationen Fødevarer Lokalt og sad også i udvalget for Bæredygtig Omstilling og Grøn Udvikling (bilag 10).

Rune Larsen, Slagelse Erhvervscenter

Rune arbejder som erhvervsrådgiver i Slagelse Erhvervscenter. Erhvervscenteret hjælper iværksættere, små og store virksomheder med alt fra opstart af egen virksomhed til forretningsudvikling, vækst, viden, netværk, m.m. (Slagelse Erhvervscenter u.å.).

Signe Værbak, Food and Bio Cluster

Signe arbejder som Senior Innovation Manager hos Food and Bio Cluster, der i 2021 åbnede et regionalt kontor i Slagelse bymidte. Food and Bio Cluster er en landsdækkende klyngeorganisation for fødevarer og bioressourcer i Danmark og fungerer som den samlede platform for vækst og innovation i klyngen for danske og internationale virksomheder og vidensinstitutioner (Food & Bio Cluster u.å.).

Frederikke Tom-Petersen, leder for Jernbjerggaard, Landbrugs- og gartnerskolen på Sjælland

Frederikke er områdeleder for Jernbjerggaard, som er den eneste økologiske landbrugsskole på Sjælland (ZBC u.å.).

Jens Ole Pedersen, planteavlsschef og midlertidig leder for Økologisk VKST

Jens Ole sidder i øjeblikket som midlertidig leder for Økologisk VKST, men arbejder ellers som planteavlsschef i VKST, et firma, som han har arbejdet i i 25 år. VKST arbejder med landbrugsrådgivning og rådgiver størstedelen af landmænd i SK (bilag 5).

Josefine Vinfeldt Adler, økologikonsulent, VKST

Josefine er nyansat i VKST, her arbejder hun i den økologiske afdeling. VKST er opdelt i konventionel og økologi for at sikre at kunderne får en konsulent, der er ekspert på lige præcis det område som kunden efterspørger, så rådgivningen bliver skræddersyet til kundens behov (VKST u.å.).

Louise Damgaard Terkildsen, Destination Sjælland

Louise arbejder for Destination Sjælland på brandet Sjællands Spisekammer, som er et projekt med fokus på lokale fødevarer (bilag 11).

Ulla Brink Hansen, tidligere forretningsfører for Fødevarer Lokalt

Ulla var forretningsfører, bogfører, chauffør og stod også for kontakt med nye producenter og aftagere i Fødevarer Lokalt. Fødevarer Lokalt lukkede for fem år siden (bilag 12).

Mette Lücke Pedersen og Knirke Maj Bosner, Center for Miljø, Plan og Teknik, SK

Mette er chefkonsulent og Knirke er klimamedarbejder, sammen arbejder de i Center for Miljø, Plan og Teknik i SK. Det er dette center, der har ansvaret for at udarbejde Bæredygtighedsstrategier og Klimastrategier (bilag 8).

Knud Vincents, borgmester for SK

Knud (Venstre) blev borgmester for SK i januar 2022. Han er konventionel landmand og producerer kål (bilag 7).

Troels Brandt, 2. viceborgmester

Troels (Radikale Venstre) er 2. viceborgmester og har været i kommunalpolitik i SK i 5 år. Han sidder i Kultur-, Fritids- og Turismeudvalget og økonomiudvalget (bilag 9).

Jørgen Grüner, byrådsmedlem

Jørgen er byrådsmedlem i SK og formand for Klima- og Miljøudvalget. Han nedsatte udvalget for Bæredygtig Udvikling og Grøn Omstilling i 2018 (bilag 13).

3.2 Litteraturstudie

Under udarbejdelsen af dette speciale bliver der også foretaget et mindre litteraturstudie. Dette gøres for at kunne relatere studiet til andet videnskabeligt materiale og for at få en bedre indsigt i genstandsfeltet som belyses i dette projekt. Der vil ikke optræde et egentligt afsnit af fundene i litteraturstudiet, i stedet bliver litteraturen aktiveret ved at underbygge både problemfeltet (afsnit 1.1) og indføring i feltet (afsnit 5) og det er også med til at udvikle den teoretiske forståelsesramme, der gøres brug af i dette speciale.

Hovedteoriene der bliver gjort brug af i specialet, er fra henholdsvis 2002 (Geels' MLP) og 2010 (Transition Management, Grin et al.). Litteraturstudiet bliver derfor også brugt til at undersøge om teoriene stadig er relevante og bliver brugt i de akademiske artikler, der bliver udgivet nu. Ud fra dette kan jeg vurdere om der er blevet videreudviklet på teoriene og om andre teorier bliver brugt. De artikler, der er vurderes relevante, indgår i afsnit 4, hvor de bliver aktiveret i diskussionen af hovedteoriernes relevans.

Jeg har i mit arbejde begrænset mig til den videnskabelige database Scopus, der udelukkende indeholder fagfællebedømt akademisk litteratur fra forskellige akademiske journaler. Denne begrænsning vælges for at sikre mig, at jeg får relevant og videnskabeligt materiale præsenteret i mine søgestrengte.

Som det første skridt i litteraturstudiet udarbejder jeg en liste over indledende søgetermer, som jeg søger på i Scopus. Disse søgetermer bruger jeg til at få en forståelse for feltet og kvalificere mine valg i den senere litteratursøgning. Søgetermerne er listet i denne tabel:

Transition	Farming	Food production	Agroecology
Organic	Sustainable	Model	Technology
Europe	Scandinavia	Denmark	Agriculture
Niche	Regime	Landscape	Council
Power	Stakeholders		

Jeg kombinerer derefter disse begreber i forskellige søgestrengte for at danne mig et overblik over hvilke søgetermer og kombinationer, der resulterer i relevant litteratur. Derefter prøver jeg forskellige kombinationer af søgeord, hvor succeskriteriet for en god sødekæde er relativt få resultater, hvor de fleste er relevante for problemformuleringen. Dette har resulteret i tre forskellige søgestrengte, som er basis for mit litteraturstudie med fokus på at belyse genstandsfelt og relevans af mine udvalgte teori. Disse kan ses nedenfor:

Endelige søgestrengte:

Søgestrengte	Resultater
transition AND "food production" AND stakeholder AND eu*	8, 6 relevante
transition AND "food production" AND niche AND sustainable	14, 7 relevante
transition AND agriculture AND technology AND niche	23 – 3 relevante

De artikler, der blev fundet i søgestrengene og som har givet en dybere forståelse for genstandsfeltet og teorierne udvalgt i dette speciale og som også er med til at underbygge problemfeltet og indføring i feltet, er følgende:

‘*Modelling Transitions to Sustainable Food Systems: Are we missing the point?*’ Af Barreiro-Hurle et al. (2021)

‘*The Territory Game as a smart development tool for food governance in rural and peri-urban territories*’ af Lardon et al. (2021)

'The food system grand challenge: a climate smart and sustainable food system for a healthy Europe' af De Bernardi & Azucar (2020)

'Challenges and action points to amplify agroecology in Europe' af Wezel et al. (2018)

'Towards phosphorus sustainability in North America: A model for transformational change' af Jacobs et al. (2017)

'I am an Intensive Guy': The Possibility and Conditions of Reconciliation Through the Ecological Intensification Framework' af Levain et al. (2015)

'Beyond sustainable intensification: Transitioning primary sectors through reconfiguring land-use' af Bayne & Renwick (2021)

'A framework of disruptive sustainable innovation: an example of the Finnish food system' af Kuokkanen et al. (2019)

'Characterizing diversity of food systems in view of sustainability transitions. A review' af Gaitán-Cremaschi et al. (2019)

'Do local food networks foster socio-ecological transitions towards food sovereignty? Learning from a real place experience' af Lutz & Schachinger (2013)

'From post-productionism to reflexive governance: contested transitions in securing more sustainable food futures' af Marsden (2013)

'Legumes for feed, food, biomaterials and bioenergy in Europe: a review' af Voisin et al. (2014)

'Traditional and new knowledge and practices in the food system transition' af Salavia & De Fátima Ferreiro (2019)

'Governing transitions towards sustainable agriculture – taking stock of an emerging field of research' af Melchior & Newig (2021)

'Conditions for politically accelerated transitions: Historical institutionalism, the multi-level perspective, and two historical case studies in transport and agriculture' af Roberts & Geels (2019).

4. Teoretisk ramme

Projektets hovedteorier *Multi Level Perspective* af Geels (2002) og *Transition Management* af Grin et al. (2010) benyttes til at forstå problemstillingen. Jensen & Kvist (2016) argumenterer for, at teori kan bruges på mange forskellige måder, og når en teori aktiveres til at forstå en problemstilling, bruges den som et perspektiv til det undersøgte område. Det væsentlige ved denne brug af teori er, at den giver en dybere indsigt i problemet som undersøges. Denne tilgang er valgt, da målet med denne afhandling er at skabe en bedre forståelse for hvad der allerede foregår indenfor Slagelses kommunegrænser og hvad der skal til for at fremme den bæredygtige omstilling af dette geografisk afgrænsede område. Geels (2002) leverer en forståelsesramme for hvilke elementer der kan hindre og fremme udviklingen og Grin et al. (2010) leverer en forståelse for hvordan man, som lokal myndighed, kan arbejde strategisk på at fremme den ønskede omstilling.

Ved at aktivere både Geels *Multi Level Perspective* (MLP) og Grin et al.'s *Transition Management* (TM), har specialet to forskellige perspektiver på den samme sag. MLP tilbyder en forståelse for de enkelte niches og hvilke vinduer der bliver åbnet i regimet, for at de kan destabilisere det sociotekniske system. TM supplerer med en indsigt i hvordan man kan se en myndighed som hovedaktør og på den måde flytte fokus fra de enkelte innovationer eller niches og i stedet arbejde på at udvikle en god grobund for mange forskellige niches og innovationer, der arbejder for den bæredygtige omstilling. MLP og TM er derfor en god teoretisk kombination, da det er vigtigt at tænke i form af transitioner i stedet for innovationsskift, da omstillingen ikke sker ved individuelle produktions- eller procesniveau men igennem hele den bioøkonomiske sektor (Bayne & Renwick 2021).

MLP og TM er vigtige teorier indenfor den socio-tekniske transitionslitteratur og indenfor det akademiske arbejde omkring omstillingen til et bæredygtigt landbrug er det særligt denne disciplin der bliver aktiveret (Melchior & Newig, 2021). Melchior & Newig (2021) gennemgår systematisk 153 akademiske artikler der belyser det udvalgte genstandsfelt og her finder de tre teoretiske tilgange indenfor den socio-tekniske transitionslitteratur, der bliver brugt gentagende gange: *The Multi Level Perspective* (MLP), *Strategic Niche Management* (SNM) og *Transition Management* (TM). MLP gik igen i flest artikler og det var særligt indenfor arbejdet i at undersøge niches og nicheinnovationer og hvordan disse kan påvirke det dominerende regime. Melchior & Newig (2021) redegør for at TM for eksempel bliver brugt til at strukturere en evaluering af en transitionsproces, i at analysere de deltagende aktører og i at vurdere virkningen af eksperimenter omkring bæredygtighed.

4.1 Multi Level Perspective

I dette afsnit redegør jeg for Geels teori om teknologiske transitioner og *Multi Level Perspektiv* (2002), derudover diskuteres teoriens relevans igennem anden relevant litteratur og igennem denne diskussion bliver MLP også uddybet.

Det perspektiv, som Geels gør brug af, skal ikke ses som en ontologisk beskrivelse af virkeligheden men nærmere en analytisk, undersøgende ramme for at forstå teknologiske transitioner. Disse teknologiske transitioner består af en udvikling fra en socioteknisk konfiguration til en anden, her bliver teknologi udskiftet men der er også påvirkninger af andre elementer i samfundet. En sådan udviklingsproces forekommer ikke let, da de forskellige elementer i en socioteknisk konfiguration er forbundet og afstemt med hinanden. Radikalt nye teknologier har svært ved at have succes, da reguleringer, infrastruktur, brugerpraksis, og netværk alle er sat i relation til den eksisterende teknologi, hvilket ofte ikke fungerer med den nye teknologi. Det betyder dog ikke, at socioteknologiske konfigurationer forbliver lukkede, Geels undersøger hvordan man kan forstå disse konfigurationer og hvordan de kan overvindes.

I Geels' model er der forskellige niveauer: niche, regime og landskab. Nicher er indlejret i regimer og regimer er indlejret i landskaber. Nye elementer kommer frem i niches i den eksisterende kontekst af regimet og landskabet med deres dertilhørende problemer, regler og muligheder. Niches er altafgørende for teknologiske transitioner, da de skaber et rum for, at innovationer kan udvikles og derved muligheden for forandring. I MLP er det vigtigt at forstå, at den videre succes for nye teknologier ikke kun afhænger af processer indenfor nichen, men også af udviklinger på regime- og landskabsniveau og disse er også med til at fastslå om der vil ske et skift i regimet. På landskabsniveauet foregår forandringer meget langsomt, dette kan fx være kulturelle, brede politiske forandringer eller demografiske trends og denne udvikling kan påvirke regimet. På nicheniveauet er der aktører, der arbejder i ustabile netværk på radikale innovationer. Da et dominerende design ikke er etableret endnu, går indsatserne i forskellige retninger hvilket leder til mangfoldighed. Teknologiske transitioner er et resultat af forbindelsen mellem udviklingerne af de tre forskellige niveauer. De radikale innovationer bryder ud af nicheniveauet, når processer på regime- og landskabsniveauet skaber muligheden.

Mange niches skabes pga. landskabsændringer så som globale klimaforandringer, geopolitisk uro eller et fornyet politisk fokus på et bestemt emne. Innovationer bryder ud af niches ved at følge baner af nicheophobninger. Skridtet fra niche til regime er en gradvis proces. Disse innovationer kan være både billige og af en ikke-teknologisk art og stadig være entreprenante og betydelige. Innovation indenfor fødevarer-systemer kan nemlig handle om alt fra nye teknologier, biokemi, landbrugspraksisser og -processer og produktionsstrategier (De Bernardi & Azucar 2020).

Aktører og aktiviteter indenfor fødevarer systemer er alle stærkt forbundene. Både innovationer, der er opstået i regimet og nicher kan lede til mange sameksisterende fødevarer systemer indenfor et givent område. I og med at grænserne mellem regime og nicher bliver svære at stille klart op, opstår der hybride fødevarer systemer, der består af elementer fra både regime og nicher (Gaitán-Cremaschi et al. 2019).

Denne teknologiske hybridisering gør, at nye teknologier kan linkes til etablerede teknologier, dette kan gøres for at løse bestemte problemstillinger indenfor regimet. Her modarbejder den nye teknologi ikke den etablerede men former en form for symbiose. Når nye elementer er introduceret til regimet, kan det trigger endnu flere forandringer. Dette gælder hvis landskabet putter yderligere pres på regimet og derved skaber nye muligheder på regimeniveau.

Indenfor arbejdet med at karakterisere mangfoldigheden af sameksisterende fødevarer systemer indenfor et bestemt geografisk område, er MLP en god teoretisk ramme, da det socio-tekniske regime materialiserer sig selv i den måde de dominerende fødevarer systemer er udformet og hvordan de præsterer (Gaitán-Cremaschi et al. 2019).

4.1.1 Kortlægning af aktører

I dette afsnit redegør jeg for hovedpunkter fra den akademiske artikel '*Characterizing diversity of food systems in view of sustainability transitions. A review*' af Gaitán-Cremaschi et al. (2019), der bygger videre på Geels' MLP i arbejdet med at kortlægge aktører indenfor hele fødevarer systemer og identificering og analyse af de forskellige fødevarer systemer, der eksisterer i et geografisk afgrænset område. I redegørelsen diskuteres også hvordan dette aktiveres i specialet.

Ved at kortlægge hvilke aktører der allerede arbejder på området og hvilke der potentielt kunne blive en drivende kraft indenfor området, kan forvaltningen bedre vurdere hvordan de kan inkludere relevante aktører i det videre strategiske arbejde og udvælge potentielle samarbejdspartnere i fremtidige projekter.

Aktørerne kortlægges i primære og sekundære og den opdeling bygger på en vurdering af aktørens relevans for den bæredygtige omstilling af fødevarer systemerne i kommunen, med det givne perspektiv fra forvaltningen i SK. Fordi specialet bruger forvaltningen i SK som den centrale aktør og derfra undersøger hvilke andre relevante aktører der findes i kommunen, er der særligt fokus på støttestrukturer. Landbrugsproduktionssystemer og værdikæde er lige så vigtige indenfor den bæredygtige omstilling af fødevarer, men i dette projekt er der særligt fokus på potentielle samarbejdspartnere, der i fællesskab med SK kan fremme omstillingen.

Når fødevarer systemer skal karakteriseres, bruger Gaitán-Cremaschi et al. tre indbyrdes relaterede komponenter: landbrugs- produktionssystemet, værdikæden og strukturer der støtter innovation og systemerne der støtter den daglige produktion og værdikæderne (herefter støttestrukturer). Disse tre komponenter er påvirket og (de)stabiliseret af det socio-tekniske landskab.

Denne opdeling er valgt, da den understøtter systemtænkningen, der arbejder med alle elementer indenfor fødevarer systemet og som samtidig også undersøger forholdene imellem de forskellige elementer. Fødevarer systemer er komplekse og ved at inddrage interessenter fra støttestrukturerer, landbrugs- og produktionssystem og værdikæder, er det muligt at forstå og løfte udfordringer på tværs af hele systemet. Der er foretaget en detaljeret kortlægning af støttestrukturerer, der alle arbejder eller kan arbejde med fremmelsen af innovationer indenfor Slagelses kommunegrænser. Derudover er der foretaget en kortlægning af landbrugs- og produktionssystemer i grupperinger ud fra deres potentiale indenfor omstillingen. Værdikæderne, der aktivt deltager i fremmelsen af innovationer og nicheproduktioner, er også i korte træk kortlagt.

Den første komponent er landbrugs- og produktionssystemet og omfatter strukturen på det enkelte landbrug og de landbrugspraksisser der bliver brugt for at omdanne land, kapital og arbejdskraft til brugbare produkter, der kan blive spist eller solgt.

Den næste komponent, værdikæden, omfatter det netværk af både horisontale og vertikale aktører så som handelsmænd, grossister, behandlere af fødevarer, supermarkeder og eksportører, der alle arbejder sammen for at overbringe produkter fra landbruget til forbrugere, disse er også selv en del af værdikæden.

Den tredje komponent, støttestrukturer, referer til de strukturer der påvirker skabelsen, indførelsen og udbredelsen af innovationer. Disse strukturer tilbyder støtte til aktører indenfor de to første komponenter i at opnå information, færdigheder, evner og teknologier til at løse problemer. Derudover aktiverer støttestrukturerne også forskellige former for interaktioner og læringsprocesser i forskellige aktørsammensætninger. Disse strukturer omfatter både private og offentlige research- og udviklingsaktiviteter, de omfatter også græsrodsorganisationer, der fungerer som vidensdelingssystemer og politikker indenfor økonomi og innovation.

I identificeringen af de forskellige fødevarer systemer, der bliver inddelt i dominerende, hybride og alternative systemer, kigges der på den arealandel som komponenten har i kommunens totale landbrugsareal. Herfra bliver der skelnet mellem de forskellige fødevarer systemer ift. Afvigelser indenfor organisering og praksisser, jo større afvigelse fra det dominerende element, jo mere radikal er innovationen.

Kortlægningen er en overbygning af MLP og den er et værktøj til at identificere det dominerende fødevarer system, hybride fødevarer systemer og nichefødevarer systemer samtidig med, at der er fokus på pres fra landskabet og hvordan de forskellige systemer påvirker miljø, samfund og økonomi. En ulempe ved metoden er et medfødt problem indenfor kvantitativ og kvalitativ typologi; i opdelingen af observationerne i homogene grupper gemmer sig ofte de elementer der fungerer i forskellige ”kasser”, men det kan man ikke se i den opdeling, der bliver lavet.

En fordel ved denne ramme er, at det tillader et struktureret overblik over de forskellige fødevarerensystemers præstation og kan derfor lægge til grund for informeret beslutningstagning. Ved at adskille de store strukturelle elementer af fødevarerensystemer, kan man sidesætte dominerende og alternative fødevarerensystemer. Det er vigtigt, da de alternative fødevarerensystemer muligvis kan være ikkeeksisterende i statistisk materiale, da det er en meget lille andel af alle fødevarerensystemer – men ikke desto mindre kan det være netop disse alternative fødevarerensystemer, der er nøglen til at opnå bæredygtighedsrelaterede mål indenfor fødevarerensystemerne.

Disse opdelinger af fødevarerensystemer skal ikke være til for at udarbejde forudsigelser af udviklinger men snarere skal det være et værktøj til at udforske de forhold og de niche-regimeinteraktioner der er nødvendige for forskellige spor til omstilling. Information fra en sådan analyse kan bruges strategisk til at støtte politiske beslutningstagere i at udarbejde ønskede udviklingsspor.

Netop af den grund gør denne afhandling brug af denne metode til at identificere de overordnede fødevarerensystemer i afsnit 6.2.6. Det konventionelle landbrug er dominerende med 95,7 % af landbrugsarealet i kommunen (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri 2022), men ved at undersøge de andre fødevarerensystemer i kommunen, selvom de måske sidder på en meget lille andel af landbrugsarealet i kommunen, bliver fordele og ulemper tydeliggjort ved de forskellige systemer og på baggrund af det, kan politiske beslutningstagere træffe beslutninger, der fremmer den ønskede omstilling.

4.2 Transitionsmanagement

For at få en indsigt i hvordan man som lokal myndighed kan påvirke vedvarende samfundsproblematikker som den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarerensystemer i SK, redegøres her for Grin, Rothman og Schot's *Transitions Management* (2010). I redegørelsen diskuteres teoriens relevans også forhold til specialet og den bredere akademiske verden på området.

Transitions Management er en governance form, der har til formål at løse vedholdende samfundsproblematikker med den antagelse at fuld kontrol af disse problemer er umulig. I stedet kan man overkomme disse komplekse problemer ved at justere, tilpasse og påvirke igennem en fælles afsøgning og læringsproces med fokus på langsigtede, bæredygtige løsninger.

Grin et al., (2010) har i den sammenhæng udviklet en cyklisk proces af fire forskellige udviklingsfaser:

1. Strukturer den udvalgte problemstilling og etabler og organiser transitionsarenaen
2. Udvikl en transitionsagenda, en vision for den bæredygtige udvikling og udled de nødvendige transitionsspor
3. Udfør eksperimenter indenfor den udvalgte transition og mobiliser de nyudviklede netværk, som dannes på baggrund af disse eksperimenter

4. Monitorer, evaluer og lær ud fra eksperimenterne og baseret på dette; foretag ændringer i den overordnede vision, agenda og koalitioner

Management på systemniveau er altafgørende i komplekse systemer, da uønskede sidevirkninger kun kan gennemskues på dette niveau. I og med at komplekse systemer er dynamiske og ændres over tid, skal mål være fleksible og justerbare på systemniveau, for med dette kan man reagere på forandringer både inde og udenfor systemerne. Man kan dog udbygge de fleksible, kvalitative, langsigtede mål med en transitionsagenda, der indeholder flere forskellige mål, handlingspunkter, projekter og instrumenter, der alle understøtter hinanden. Det er vigtigt at denne transitionsagenda indeholder både indholdsmæssige, procesmæssige og læringsmæssige mål. Denne agenda kan da forme retningslinjer og derved også overskueliggøre vejen hen til målet for alle interessenter.

En vigtig del af transitionsmanagement er at fremme mangfoldighed for at stimulere fremspirende strukturer. Hvis dette gøres korrekt, vil der blive dannet små kerner af interessenter, som kan afstemme sig selv med hinanden og danne nye konfigurationer. Ved at stimulere fremspirende strukturer, kan disse kerner måske bryde igennem de eksisterende, dybe systemstrukturer og ultimativt overtage og blive en del af det dominerende system. Disse kerner har brug for en bestemt grad af beskyttelse, for at sikre at interessenterne har den nødvendige tid, energi og ressourcer.

Med dette in mente er det også vigtigt indenfor transitionsmanagement at man ikke udvælger innovative løsninger for tidligt, her skal muligheder forblive åbne, sådan så man kan lære om fordele og ulemper af de muligheder man har, før man udvælger. Udvælgelsen skal gøres igennem eksperimentering.

Et paradoks indenfor transitionsmanagement lyder: gennemgribende forandringer skal ske trinvis. Dette skal forstås sådan at der *skal* gennemgribende, strukturelle forandringer til at nedbryde eksisterende, dybe strukturer i et system. Men pludselige, gennemgribende forandringer kan føre til maksimal modstand fra den dybe struktur, der ikke kan tilpasse sig en for hurtigt udviklende, radikal forandring. Trinvise forandringer tillader systemet at tilpasse sig de nye omstændigheder og til at opbygge nye strukturer, der er afstemt med den nye konfiguration.

TM er en governance form, der arbejder med, hvordan man kan organisere en proces med flere interessenter med forskellige interesser og perspektiver. Governance skal ses som et forsøg på at fremme samfundsmæssig enstemmighed og en måde at modvirke mere hierarkiske eller markedsdrevne tilgange.

Indenfor disse interaktive beslutningsprocesser, er social læring et vigtigt element. Her reflekterer individer, grupper og organisationer over de værdier, antagelser og politikker der styrer deres handlinger og derigennem forandrer dem. Med afsæt i fælles udarbejdelse af mål og værdier har man mulighed for at udfordre den måde man ofte diskuterer bæredygtighed; ofte bliver visioner for bæredygtighed pålagt af offentlige myndigheder på andre interessenter i en top-down situation eller også bliver den udviklet af en

gruppe eksperter, som ikke repræsenterer det brede, sociale miljø. Ved at udvikle transitionsvisionerne i fællesskab med front-runners og andre interessenter, kan forskellige aspekter blive inkluderet, som muligvis ville blive overset, hvis man ikke gjorde brug af governance.

Dette fællesskab beskriver Grin et al. som en transitionsarena, der skal ses som en arena eller netværk, der leverer et rum for langsigtet refleksion og vedvarende eksperimentering. En sådan transitionsarena skal støttes politisk og af regimekræfter men ikke dikteres af dem. Denne arena arbejder på at udvikle visioner, agendaer og koordinering af aktiviteter og det er igennem denne proces, at aktørerne faciliteres til at formulere fælles mål og udvikle fælles strategier. Igennem dette arbejde udvikles der en fælles forståelse for størrelsen af problemet på et samfundsmæssigt niveau, nødvendigheden af transitionen og definitioner på de udfordringer som transitionen står overfor.

Vigtigheden af det perspektiv som TM giver indenfor kompleksitetsteori kommer til udtryk når man dykker ned i hvad fødevarer systemer involverer af sub-systemer (fx landbrug, affaldsbearbejdning, marketing og distribution) og hvordan fødevarer systemer direkte og konstant interagerer med andre globale systemer (fx energi, teknologi og sundhedssystemer). Disse sammenflettede interaktioner og deres indbyrdes afhængighed medfører, at forandringer i et system eller sub-system potentielt kan forværre eller løse problemer i andre (De Bernardi & Azucar 2020). TM er derfor et godt værktøj indenfor arbejdet af omstillingen af fødevarer systemer, da det tager højde for kompleksiteten i fødevarer systemer.

4.2.1 Backcasting

Dette afsnit redegør for backcasting som værktøj for SKs fremtidige arbejde og det bygger på den akademiske artikel *'Towards phosphorus sustainability in North America: A model for transformational change'* af Jacobs et al. (2017). Den backcastingsmodel der bliver redegjort for i artiklen har et andet genstandsfelt men den bygger på de samme teoretiske rammer og der gøres også brug af det samme forståelsesgrundlag for transition.

Når transitionsarenaen har bearbejdet en fælles vision for fremtiden, skal denne vision omsættes til handlinger, de abstrakte foregribelser skal oversættes til en dagsorden for involverede aktører, og dette kan ske ved brug af backcasting (Jacobs et al. 2017).

Meget akademisk litteratur undersøger historisk materiale eller nuværende udviklingsbaner indenfor landbrugspraksisser for at undersøge status quo eller lock-in strukturer. Men man kan også undersøge alternative fremtidige udviklingsspor (Melchior & Newig 2021). Denne afhandling gør brug af denne metode i analysedel 3, hvor der diskuteres anbefalinger for SKs fremtidige arbejde indenfor udviklingen af en overordnet strategi/vision og udarbejdelse af forskellige udviklingsspor.

Backcasting er en planlægningsproces, der sikrer at alle handlinger der bliver foretaget kan bedømmes ud fra deres strategiske værdi i forhold til, om de støtter op om de visioner, der er blevet udarbejdet for fremtiden

(Jacobs et al. 2017). I arbejdet med backcasting udvikler man en fælles forståelse for formål og succes. Ved backcasting kan man stræbe efter ambitiøse mål, man starter med det endelige mål og derfra arbejder på processen i at opnå det endelige mål (Park et al.,2009).

Jacobs et al. (2017) har udarbejdet en backcasting model. Denne model bygger på elementer fra socio-tekniske transitionslitteratur, som TM og MLP er en del af. Det gør den ved at forholde sig til landskab og regime. Regimet bliver af Jacobs et al. (2017) Beskrevet som business-as-usual (BAU). I dette beskrives hvordan situationen er nu og hvordan den er problematisk i forhold til den fremtid som BAU lægger op til. BAU bliver påvirket af drivkræfter for forandring, som bliver delt op i miljø, samfund, økonomi og ledelse og skal i forhold til MLP ses som det landskabspres, der bliver lagt på regimet, der gør, at systemet bliver nødt til at ændre kurs. På grund af dette pres er det nødvendigt at udvikle en vision for en anden fremtid, en vision for et transformeret system og derfra skal der udvikles forskellige udviklingsspor. Disse udviklingsspor kan foregå i forskellige områder så som indenfor teknologi, økonomi, institutioner, borgeradfærd, kultur og miljø samtidig med at de kan forstærke hinanden.

I Jacobs et al. (2017)'s arbejde havde man som mål at arbejde på et bæredygtigt forbrug af fosfor i Nordamerika. I deres arbejde udviklede de modeller ud fra et multi-level perspektiv af socio-tekniske transitioner og med disse modeller opbyggede de forskellige udviklingsveje til et transformeret fosforsystem. I deres arbejde konkluderer de, at brugen af modellerne og udviklingsvejene er et vigtigt første skridt mod et regionalt mål med dertilhørende visioner indenfor et bæredygtigt forbrug af fosfor og på den måde er deres studie et eksempel på hvordan research indenfor bæredygtig videnskab kan bidrage til handlinger indenfor miljømæssig forbedring. Det teoretiske perspektiv går igen i denne afhandling, her er blot et andet genstandsfelt og regionalt område. På samme måde har dette speciale det formål at være et vidensgrundlag og et vigtigt første skridt mod en kommunal vision med mål for fremtidens landbrug og fødevarsystemer.

5. Indføring i feltet

Hvordan bæredygtige fødevarer systemer kan fremmes kommunalt

Generelt kræver bæredygtig omstilling strukturelle forandringer indenfor teknologiske, organisatoriske og sociale domæner. Indenfor fødevarer systemer handler det særligt om at man skal gå fra et produktivistisk til et post-produktivistisk paradigme. Måden at implementere det her nye paradigme på, er at opskalere eksperimentelle og isolerede innovationer og nicheproduktioner, oprettelse af økologiske landbrug og transformationen af konventionelle landbrug til økologiske (Salavisa & De Fatima Ferreiro 2019).

Det post-produktivistiske paradigme beror på principper som produkter af høj kvalitet, certificerede praksisser, miljømæssig bevarelse, lokal forandring og alternative former for kommercialisering. I dette paradigme bør der gøres brug af ny teknologi, særligt indenfor information og kommunikation, i forhold til bæredygtige forretningsmetoder. Bioteknologiske fremskridt er også en vigtig del i det nye paradigme. Men samtidig er traditionel, ”gammel” viden, praksis og teknik også centralt for det nye paradigme (ibid.).

Offentlige myndigheder har en vigtig rolle som facilitator indenfor udviklingen af holdbare alternativer indenfor arealanvendelse, da de kan investere i forskning og udvikling på området (eller give incitament til den private sektor om at investere i dette) og de kan skabe et miljø hvor innovation trives (Salavisa & De Fatima Ferreiro 2019). En måde man, som lokal autoritet kan fremme denne udvikling, er ved finansiering af universiteter, landbrugsorganisationer og NGO’er, der organiserer og systematiserer vidensudveksling blandt landmænd og forskere. Derudover skal andre policies, særlig dem af tværfaglig karakter undersøges i samarbejde med landmænd, forskere og NGO’er og andre relevante interessenter (ibid.).

Vigtigheden af denne tværfaglighed bliver støttet af Melchoir & Newig (2021), der uddyber, at vidensgovernance der sammensætter landmænd, forskere, politikere og virksomheder i en balanceret magtstruktur kan understøtte samskabelse, mangfoldighed og tilegnelse af viden, og med disse, anvendelse af bæredygtige praksisser i landbruget.

Det er blevet etableret indenfor forskningen af transitioner, at jo større forandring der er behov for indenfor landbrugssystemet, jo mindre chancer er der for at forandringen finder sted (Bayne & Renwick 2021).

Overgangen til et bæredygtigt landbrug står derfor overfor en monumental udfordring, da et bæredygtigt fødevarer system kræver en fuldstændig omlægning af hele fødevarer systemer (Frison et al. 2016). Chancerne for forandring mindskes, da det kræver støtte fra flere forskellige aktører, der synkront arbejder mod det samme mål, dette gør forandringen mere kompleks (Bayne & Renwick 2021).

Et mål for politiske beslutningstagere kunne være at reducere risikoen i processen af forandringen indenfor arealanvendelse for de aktører der ønsker at tage del i omstillingen. Dette kan gøres ved at facilitere processen. Regulering er ofte brugt når der ønskes en udvikling, men ved ikke at bruge andre politiske værktøjer, risikerer man at skubbe nuværende systemer ud hvor de ikke er levedygtige og derved pådrage

hele sektoren seriøse økonomiske omkostninger. En balance i både positive og negative incitamenter er derfor vejen frem samtidig med investering i udvikling af markedet og udvikling af nye teknologier, hvis den ønskede udvikling skal fremmes, derfor er det nødvendigt med et samarbejde mellem den offentlige og private sektor indenfor feltet (Bayne & Renwick 2021).

6. Analyse og diskussion

Analyserne og diskussionerne er delt op i tre forskellige dele. Først analyseres relevante aktører, der opererer indenfor Slagelses Kommunegrænse og som allerede arbejder på at fremme den bæredygtige omstilling indenfor landbrug og fødevarer eller har potentiale til det.

Anden analysedel undersøger de præmisser, som der er identificeret igennem den primære empiri og relevant litteratur, der er til stede i kommunen, som enten fremmer eller hindrer den bæredygtige omstilling på området, dette er med MLP som forståelsesramme for transitioner.

Den tredje analysedel gør brug af analysedel 1 og 2 som et vidensgrundlag for hvordan situationen er i kommunen og undersøger hvordan forvaltningen i SK kan fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer indenfor kommunegrænsen i deres givne situation med et udgangspunkt i TM.

6.1 Analysedel 1

I SKs Bæredygtighedsstrategi står der ”*mange af forandringerne i en grøn omstilling og bæredygtig udvikling kræver partnerskaber, fællesskaber og lokalt engagement*” (Slagelse Kommune A 2021, s. 3).

Denne analysedel kortlægger hvilke interessenter SKs forvaltning kan samarbejde med i forhold til den bæredygtige omstilling af fødevarer. Kommunens Bæredygtighedsstrategi nævner også ”*sammen med vores borgere og virksomheder, foreninger og institutioner og andre kommuner vil vi inspirere og inspireres for at fremme den bæredygtige udvikling*” (Slagelse Kommune A 2021, s. 3), på den måde konkretiserer SK hvilke samarbejdspartnere de er interesserede i, og det er bl.a. med denne vinkel at kortlægningen er foretaget. Kortlægningen af relevante aktører er også inspireret af Wezel et al. (2018).

SK nævner i Bæredygtighedsstrategien, at man gerne vil indgå i partnerskaber og fællesskaber (Slagelse Kommune A 2021); disse kan understøttes på forskellige måder af relevante støttestrukturer, der allerede arbejder på lignende projekter indenfor kommunegrænserne. Derudover lægger strategien op til at aktivere alle relevante aktører; borgere, foreninger og virksomheder som alle har en interesse i den bæredygtige omstilling, disse bliver alle kortlagt i denne analysedel indenfor området landbrug og fødevarer.

Aktørkortlægningen foretages med inspiration af Gaitán-Cremaschi et al. (2019)’s tre komponenter; landbrugs- og produktionssystemer, værdikæde og støttestrukturer. Herunder bliver aktørerne opdelt i primære og sekundære ud fra hvor relevante de er for SKs forvaltning som samarbejdspartnere indenfor omstillingen af fødevarer i kommunen. Derfor er der også særligt fokus på støttestrukturerne, da det især er disse som udgør et potentiale for samarbejde for forvaltningen.

6.1.1 Støttestrukturer

De organisationer, som bliver redegjort for i dette afsnit, påvirker dannelsen, indførelsen og udbredelsen af innovationer indenfor landbrug og fødevarer. Det gør de ved at tilbyde støtte til fødevarerproducenter

og aktører indenfor værdikæden til at skaffe information, færdigheder, evner og teknologi til at løse problemer i deres hverdag. Støttestrukturer muliggør også forskellige former for vidensudveksling og læringsprocesser på forskellige geografiske niveauer og består af både offentlige og private forsknings- og udviklingsaktiviteter og programmer, græsrodsorganisationer og politikker indenfor økonomi og innovation (Gaitán-Cremaschi et al. 2019).

Støttestrukturerne er opdelt i primære og sekundære; alle de udvalgte støttestrukturer er vigtige for den bæredygtige udvikling af fødevarer i SK men denne afhandling har identificeret to grupper, der har en særlig position til at hindre eller fremme denne udvikling, derfor er de primære; Byrådet og Center for Miljø, Plan og Teknik. Disse har direkte handlemuligheder indenfor den egentlige udvikling i kommunen, de andre organisationer vil kunne fungere som eksterne samarbejdspartnere for forvaltningen.

Primære

Borgmester og byråd:

Byrådet har en flertalsgruppe bestående af Venstre, SF og Radikale Venstre, borgmesteren er Knud Vincents (V).

På grund af den svære økonomiske situation som SK står i, har det været svært for byrådsmedlemmer at prioritere den grønne omstilling, alle tre byrådsmedlemmer bekræfter dette (Troels Brandt bilag 9:1:18), (Knud Vincents bilag 7:2:11), (Jørgen Grüner bilag 13:2:28).

Derudover argumenterer Jørgen Grüner også for, at miljø generelt ikke bliver prioriteret højt af flertallet af byrådet og derfor kan det være svært at fremme den bæredygtige omstilling i kommunen:

”Der er ikke stort flertal for at gøre sådan nogle ting her, så man skal hele tiden i en politisk proces, hvor man er et mindretal der synes at det her er interessant. Hvis man så skal igennem med det alligevel, så skal man gøre det sådan så man bunker nogle ting sammen og så respekterer de andre at den der idiot fik et eller andet igennem. Men det er svært at holde det fokus hele tiden for du er jo grundlæggende et lille mindretal der synes at det er vigtigt” Jørgen Grüner (bilag 13:2:20).

Troels Brandt støtter op om dette, han er positivt stemt over, at SK har en bæredygtighedsstrategi, men den er ikke ambitiøs nok (bilag 9:4:24).

Men på trods af den økonomiske turbulens og prioriteringen af miljø og bæredygtig omstilling i byrådet bliver de penge, der blev allokeret til Bæredygtighedsstrategien i 2021 ikke beskåret i den nye budgetaftale, som byrådet vedtog november 2022 (Mette Lücke Pedersen bilag 8:7:31).

Derudover bliver der også arbejdet på en klimaplan i øjeblikket, og der arbejdes også på at nedsætte et §17-4-udvalg af borgere, hvor disse skal have fokus på bæredygtige fødevarer (ibid.). Borgmesteren uddyber også vigtigheden af at man fortsat fokuserer på bæredygtighed i en svær økonomisk situation:

”Det er rigtig at der er en akut økonomisk krise lige nu men uanset hvad skal vi jo tænke os rigtig godt over hvad vi gør og det er langsigtede løsninger, når det er naturen vi har med at gøre, så derfor skal man jo helst lægge nogle spor, som ikke flytter sig alt for meget. Så kan man skrue op og ned for tempoet alt efter hvad økonomien kan” Knud Vincents (bilag 7:2:5).

Dette udbygger byrådsmedlemmet Troels Brandt, der kan se fordelene ved at arbejde med den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer nu, selvom økonomien i kommunen er udfordret, han uddyber også at: *”det der med at udsætte, det er som at pisse i bukserne”* Troels Brandt (bilag 9:4:9).

Center for Miljø, Plan og Teknik

Centeret arbejder tværfagligt og arbejder bl.a. med at rådgive og hjælpe borgere og virksomheder med byggeri, vejforhold, affaldsordning, skadedyr, miljøspørgsmål, havnepladser etc. Derudover passer medarbejderne på centeret også på naturen i kommunen, vedligeholder og renholder de offentlige arealer og udvikler kommunen (Slagelse Kommune A u.å).

Medarbejderne i centeret ved, at landbrug og fødevarer er vigtige sektorer når man arbejder med de forskellige naturkrise, og særligt indenfor klima, vil landbruget i fremtiden fylde meget (Mette Lücke Pedersen bilag 8:6:17), de forsøger også at prioritere projekter der arbejder med bæredygtigheden af fødevarer, men føler sig udfordrede (bilag 8:1:15).

Særligt påvirker kommunens økonomiske situation det fokus der kan lægges på den bæredygtige omstilling af fødevarer systemer:

”Der har været så meget fokus på kommunens likviditet, altså kassebeholdning, så hvis ikke man havde indgået en kontrakt man ikke kunne komme ud af eller noget akut der skulle laves, så måtte vi ikke bruge penge, så på den måde er det jo stoppet og så er det svært at skulle bruge en masse krudt på at modne ting hvis man ikke rigtig ved om det skal bruges til noget senere [...] så jeg synes i den grad at det har haft meget stor påvirkning på måden vi arbejder på” Mette Lücke Pedersen (bilag 8:7:4)

Derudover uddyber Mette Lücke Pedersen også udfordringen der generelt findes for kommuner i at finde deres rolle i den bæredygtige omstilling af fødevarer systemer:

”Alle [kommuner] bøvler med hvad kommunens rolle er ift. Den grønne omstilling indenfor transportområdet og specifik for landbruget for det er bare ikke en rolle, der er så tydelig og vi har ikke nogen speciel rolle i forhold til landbruget” Mette Lücke Pedersen (bilag 8:8:40).

Mette argumenterer for vigtigheden af at prioritere landbrug og fødevarer i centeret og har forskellige idéer til, hvordan den bæredygtige omstilling kan fremmes af kommunen og særligt centret for Miljø, Plan og

Teknik men uddyber samtidigt, at dette først og fremmest skal prioriteres politisk, inden man kan allokere flere ressourcer til det område:

”Sådan som jeg fornemmer, så er der ikke rigtig nogen der sætter folk sammen, men man skal kunne mærke at det er noget man vil politisk før man sætter sådan nogle ting i gang, vi skal ikke have klappet det af inden vi holder det men man skal have en fornemmelse af at man kan overskue at lave nogle satsninger og gå efter nogle ting” Mette Lücke Pedersen, (bilag 8:10:12).

Sekundære

De sekundære støttestrukturer vil også kunne fremme den bæredygtige omstilling af fødevarer systemer i kommunen, disse kortlægges i forbindelse med hvordan dette kan ske i samarbejde med forvaltningen i SK.

Slagelse Erhvervscenter

Centeret arbejder med erhvervsudvikling i SK, det er et aktieselskab, der plejes af kommunen, men er ikke en direkte afdeling i kommunen. Det hører til i Posthuset, der ligger centralt i

Slagelse. Posthuset er ejet af kommunen og fungerer som et erhvervshus, der udover Slagelse Erhvervscenter også huser Destination Sjælland, Food & Bio Cluster og iværksættermiljøet Vækstfabrikken (Slagelse Erhvervscenter u.å.).

Rune Larsen Rosenhegn, som er erhvervskonsulent i Slagelse Erhvervscenter, uddyber centrets formål:

”Det er vores store formål at forbinde virksomhederne med hinanden eller vidensinstitutioner som Flakkebjerg, det kan også være andre specialister så som Økologisk Landsforening, det kan netop også være nogen der producerer noget teknologi. Nogle gange er der nogen der er interesseret i at producere noget og så tænker vi ”Okay, hvem kender vi lokalt, der kunne være med på en udviklingsrejse?”” Rune Larsen Rosenhegn (bilag 2:1:33).

Rune nævner eksempler på landbrugs- og fødevarer virksomheder der opsøger dem og som de har hjulpet, men de modtager ikke mange forespørgsler fra landbrugsvirksomheder, han mener at de søger andre steder for rådgivning, der er mere orienteret i landbruget (Rune Larsen Rosenhegn, bilag 2:1:10).

Mette Lücke Pedersen forklarer, at den problemstilling om kommunens uklare rolle i forhold til den bæredygtige omstilling af landbruget går igen i Erhvervscentret:

”Der har vi også et erhvervscenter som også arbejder med den grønne omstilling, de prøver at arbejde med at transformere vores bæredygtighedsstrategi over i deres arbejde med virksomheder og så kan man sige for landbruget, der gør erhvervscenteret ikke det, og hvad er så vores rolle ud til landbruget?” Mette Lücke Pedersen (bilag 8:5:42).

Food & Bio Cluster

Klyngevirksomheden er stadig i opstartsfasen indenfor deres arbejde i Region Sjælland. Lige nu arbejder de på kontakt med relevante afdelinger i de forskellige kommuner i regionen. Klyngevirksomheden har mange forskellige fokusområder og driver faglige netværk, disse kunne være omkring regenerativt landbrug, pyrolyse og carbon capture. Når de opdager et nyt fokusområde, afholder de åbne temadage, hvor de inviterer relevante aktører ind. På den måde kan de undersøge om der er tilpas med energi på området til at opstarte et egentligt fagligt netværk. Derudover arbejder de også på projekter, hvor de bl.a. får midler igennem EU. Igennem alt deres arbejde, er det den grønne dagsorden der er i fokus (Signe Værbak, bilag 3:2:32).

Signe Værbak, som er Senior Innovation Manager hos Food and Bio Cluster, uddyber hvordan klyngevirksomheden støtter nicheinnovationer:

”Det er jo meget forskelligt hvad behovene er, vi formidler rigtig meget; hvor kan man få penge men det er også noget med at bringe folk i kontakt med hinanden, vi er en medlemsorganisation og vi bliver tit kontaktet af nogen, der gerne vil vide; hvis jeg skal det og det, hvem skal jeg så snakke med?” Signe Værbak (bilag 3:3:36).

Signe og Food and Bio Cluster har opstartet et projekt i samarbejde med AU Flakkebjerg og Kragerup Gods hvor der skal eksperimenteres i bælgfrugter, der trives i det danske klima og deres kulinariske kvalitet i restaurantkøkkener (Signe Værbak bilag 3:2:6).

Signe ser en stor styrke i Erhvervshuset Slagelse i at fremme iværksætttermiljøet i kommunen, hun synes at Food and Bio Cluster styrker udviklingen på fødevareområdet yderligere, da de kan hjælpe med det faglige problemstillinger på området og hjælpe med at forbinde virksomheder med forskningsinstitutioner (Signe Værbak bilag 3:4:5).

AU Flakkebjerg

Aarhus Universitet har et forskningscenter i Slagelse kommune, dette ligger i Flakkebjerg. Forskningscenteret fungerer som et dynamisk midtpunkt for den

anvendelsesorienterede del af dansk planteproduktion og -forskning. Det er forskere fra Institut for Agroøkologi og Institut for Molekylærbiologi og Genetik, der har deres dagligdag på Flakkebjerg, i alt er der omkring 150 ansatte på AU Flakkebjerg, halvdelen af disse er forskere og ph.d.-studerende (AU, 2022).

SKs Center for Miljø, Plan og Teknik, Food & Bio Cluster, VKST og Slagelse Erhvervscenter indgår allerede i forskellige samarbejder med AU Flakkebjerg, der på forskellige måder omhandler den bæredygtige

omstilling af landbrug og fødevarer. Forskningscenteret udgør et stort potentiale for omstillingen i SK i forhold til forskning på området og forskellige samarbejder.

Landbrugsskolen Jernbjerggaard

Landbrugsskolen startede uddannelsen Bæredygtig Landmand i august 2019, denne har særligt fokus på bæredygtighed, iværksætteri, nicheproduktioner og dyrevelfærd. På samme tid blev Jernbjerggaards produktion også omlagt til økologi.

Jernbjerggaard er anderledes end andre landbrugsskoler, da de især har fokus på, at elever er klædt på til at starte egen virksomhed indenfor niches. Med det fokus giver det flere nyuddannede mulighed for at starte egen landbrugsvirksomhed:

”Så vi har nok vores fokus der hvor man kan lykkes med en landbrugsvirksomhed, hvor rammerne ikke er konventionelle og dermed behøver man ikke at have så meget jord eller kæmpe bedrift af dyr simpelthen fordi det man har, er flere penge værd fordi det er sådan mere specialiseret og kvalitet” Frederikke Tom-Petersen (bilag 4:1:34).

Siden landbrugsskolen lagde om i 2019, har den haft udfordringer ift. Rekruttering af nye elever, dette er på trods af, at den er den eneste økologiske landbrugsskole på Sjælland og med et fokus som skiller sig ud (Frederikke Tom-Petersen bilag 4:2:28).

VKST

VKST er et af landets største rådgivningsfirmaer indenfor landbrug og rådgiver hovedparten af landmænd i SK. Her rådgives om forskellige områder omkring det at drive virksomhed så som regnskab, skat, rekruttering, ledelse og ejendomshandel, de rådgiver også landbrugsfagligt omkring planteavl, svin, kvæg og økologi. Med rådgivningen fra VKST får landmænd en bedre økonomi og derved større muligheder på deres bedrift (VKST u.å.).

VKST rådgiver hovedsageligt indenfor markafgrøder så som hvede, raps, byg og græs (Jens Ole Pedersen bilag 5:2:22).

Jens Ole Pedersen fortæller, at de først og fremmest rådgiver ud fra et økonomisk perspektiv: *”Det vi rådgiver ud fra, lige meget om det er pløjning, ingen pløjning eller no till, så rådgiver vi ud fra hvad er det økonomiske resultat i sidste ende. Det er egentlig sådan vi gør det op”* Jens Ole Pedersen (bilag 5:1:19).

Jens Ole uddyber også om hvordan han ser bæredygtighed i landbruget, dette er med særligt fokus på det arbejde der foregår i marken:

”Bæredygtighed er jo også som vi altid har gjort, hvor vi prøver på at bruge så lidt så muligt men så meget som nødvendigt og det handler egentligt om alle indsatsfaktorer på marken. Overordnet handler det også om et godt sædskifte, hvis man ikke har et rimelig sundt sædskifte, så er det måske heller ikke bæredygtigt, så er der flere sygdomme og hvis man dykker ned i det enkelte dyrkningsår, så er det noget med at gøde efter behov og sprøjte efter behov og jordbehandle efter behov. Så bæredygtighed har jo rigtig mange ansigter”

Jens Ole Pedersen (bilag 5:1:26).

Sjællands Spisekammer

Sjællands Spisekammers formål er at fremme mad-turisme i deres værtskommuner (Slagelse, Hølbæk, Kalundborg og Sorø). Destination Sjælland udviklede Sjællands Spisekammer, da de kunne se et særligt potentiale netop i Vestsjælland, fordi der er meget primærproduktion i området. Fødevarer af en særlig god kvalitet og den gode historie omkring råvarerne er også en spidskompetence i de fire værtskommuner, som Destination Sjælland har identificeret (Louise Damgaard Terkildsen bilag 11:1:14).

Sjællands Spisekammer afholder en madfestival to gange om året, der hedder Smag Lokalt. Her byder lokale restauranter ind med en menu til en fast pris, menuen skal indeholde mindst 5 lokale råvarer, som bliver særligt fremhævet (Louise Damgaard Terkildsen bilag 11:1:22).

Sjællands Spisekammer hjælper med at forbinde producenter og aftagere, de udvikler et incitament for restauratører til at bruge lokale råvarer igennem Smag Lokalt og så gør de med Smag Lokalt borgere og turister opmærksomme på lokale fødevarer i området.

6.1.2 Landbrugs- og produktionssystemer

Landbrugs- og produktionssystemer omfatter strukturerne i de enkelte landbrug og de landbrugsmæssige praksisser som landmændene gør brug af for at transformere land, kapital og arbejdskraft til produkter der kan forbruges eller sælges (Gaitán-Cremaschi et al., 2019).

Dette afsnit inddeler disse systemer i primære og sekundære i forhold til relevansen for den ønskede udvikling; nicheproduktioner og økologiske besætninger er primære, da de allerede frivilligt har taget ambitiøse skridt indenfor den bæredygtige omstilling. Konventionelle landbrugssystemer er stadig yderst relevante i omstillingen da 96-97% af landbrugsarealet i SK bliver drevet konventionelt, de er sekundære i dette projekt, da de ikke allerede selv aktivt deltager i en udvikling mod bæredygtige fødevarer systemer.

Primære

Nicheproduktioner indenfor kommunegrænsen

Som nævnt i afsnit 4.1 er nicher indlejret i regimer, regimer er indlejret i landskaber. De nye elementer, der kommer frem i nicheniveauet, skabes i den eksisterende kontekst af regimet og landskabet (Geels 2002).

Nicher er essentielle i udviklingen af nye innovationer, da de åbner op for et rum, hvor der kan eksperimenteres på en måde, som der ikke kan eksperimenteres i regimet (ibid.)

I øjeblikket er nicheproduktionerne i kommunen ikke systematisk kortlagt, dette afsnit kortlægger derfor nicheproduktioner som forfatteren er kommet til at kende til i løbet af skriveprocessen af afhandlingen.

Food & Bio Cluster samarbejder med nogle nicheproduktioner, for eksempel arbejder de med Kragerup Gods, der i de sidste fire år har eksperimenteret med at producere bælgfrugter til humant konsum, der egner sig særlig godt til Danmarks klima. Signe ser et særligt stort potentiale indenfor bælgfrugtsproduktion i Danmark, da Nordisk genbank har mange forskellige frø, der i øjeblikket er dårligt karakteriseret og aldrig er blevet testet i større skala (Signe Værbak bilag 3:2:7).

Derudover er der også identificeret to nicheproduktioner i SK, begge på Glænø: Carsten og Neel, der producerer økologiske krydderurter og økologisk hvede til mel, og Henrik der har stude og kalve græssende på naturområder, og som sælger kødet direkte til restauranter, kantiner og private aftagere.

Der er også blevet identificeret nicheproduktioner så som Birkemosegaard ved Vemmelev, der producerer frugt og grønt til egen gårdbutik og Hyldemarken ved Kongsmark strand, der dyrker og sælger grøntsager ud fra biodynamiske og permakultur principper, æg fra egne fritgående høns, og slagtekyllinger og landænder, de sælger direkte fra bedriften til forbrugere.

På nicheniveauet er der ikke etableret et dominerende design endnu, indsatserne går i forskellige retninger som leder til mangfoldighed (Geels 2002), det kommer også til udtryk i interviewet med landmændene Carsten og Neel, der tidligere producerede grøntsager, oplevede at det var svært, forsøgte sig med krydderurter og oplevede succes med denne produktion (bilag 1:2:9). Fælles for innovationerne og nicheproduktionerne er dog at de ikke er en del af det konventionelle og etablerede, det betyder at produktion og værdikæder fungerer på alternative måder (Geels 2002) ligesom det også er tilfældet for nicheproduktionerne i SK.

For eksempel har Henrik Terkelsen været med i udarbejdelsen af konceptet *Græskalve* i samarbejde med Økologisk Landsforening, Dyrenes Beskyttelse og andre ligesindede landmænd. Kundekredsen har han selv opbygget igennem årene som landmand og består af private aftagere, kantiner og restauranter. Konceptet blev igangsat, da Henrik så det som højst problematisk at 23.000 levedygtige tyrekalve blev aflivet årligt i mælkeindustrien, da de blev set som et spildprodukt; tyre producerer ikke mælk og jerseyracen vokser for langsomt til, at den er rentabel som kødkvæg (Henrik Terkelsen bilag 10:1:37).

Økologiske landbrug

4,3% af landbrugsarealet i SK er økologisk (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri 2022), disse landmænd arbejder ikke nødvendigvis med nicheproduktion men de er en minoritet i Slagelses landbrug. Når

landmænd omlægges til økologi, producerer de fødevarer med størst muligt hensyn til natur, dyrevelfærd og miljø (Økologisk Landsforening u.å.), disse landmænd har altså allerede taget et vigtigt skridt indenfor den bæredygtige omstilling af fødevarerproduktion og er måske interesseret i at gå længere og blive en del af nicheinnovationer hvis de ikke allerede er aktive i det.

Økologisk landbrug har i stigende grad vundet frem siden 1980'erne og det startede som en reaktion på landbrugets anvendelse af kemikalier og kunstgødning og stigende industrialisering og deraf følgende belastning af miljøet (Fog 2015), hvad der motiverede økologerne tilbage i 1980'erne er altså det samme som motiverer den bæredygtige omstilling af landbruget nu. Økologi startede som en innovation i nicheniveau men flere argumenterer nu for, at økologi er blevet et element af regimet (Gaitán-Cremaschi et al. 2019).

For at innovationer kan bryde igennem til regimer, er det nogle gange nødvendigt med et vist niveau af hybridisering, her kan nye teknologier linkes til etablerede teknologier, dette gøres for at løse bestemte problemstillinger indenfor regimet (Geels 2002). Man kan argumentere for, at økologi er blevet en hybrid indenfor det industrielle landbrug, det er ikke længere en innovation, der udfordrer regimet, men det fungerer i symbiose med regimet. Geels (2002) argumenterer for, at nye elementer, der allerede er introduceret til regimet, så som økologi, kan trigger endnu flere forandringer. Økologiske landmænd er derfor vigtige aktører indenfor den bæredygtige omstilling af fødevarerproduktion, både da de som nævnt tidligere måske tager skridtet videre og påbegynder nicheproduktion men særligt også fordi de allerede har gjort forbrugere og andre aktører opmærksomme på de udfordringer som det konventionelle, industrielle landbrug har med sig og samtidig viser en anden vej, det er derved nemmere for andre innovationer at bryde igennem og få succes.

Sekundære

Konventionelle landbrug

Konventionelle landmænd er relevante aktører indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarerproduktion. Dette er på trods af, som Geels (2002) redegør for, at radikalt nye teknologier er udfordrede i at få succes indenfor det dominerende regimer, da reguleringer, infrastruktur, brugerpraksis og netværk alle fungerer ud fra den eksisterende teknologi og denne konfiguration ofte modarbejder den radikale teknologi. Konventionelle landmænd er en del af det dominerende fødevarerproduktionssystem i Danmark. Dette fødevarerproduktionssystem tillader kun knap så radikale innovationer, der løser problemerne indenfor regimet, den bæredygtige omstilling kræver ifølge Frison et al. (2016) en fundamental ændring af regimet.

Ulla Brink Hansen, som var hovedaktør i organisationen Fødevarer Lokalt i SK oplevede at der var lidt træghed i kommunens engagement. Da jeg spurgte hende om konventionelle landmænd i byrådet og deres syn på økologi, svarede hun, at der var en interesse for bæredygtighed, men ikke en stor interesse for økologi. Der var selvfølgelig stor opmærksomhed omkring pris og logistik (bilag 12:3:31).

Med det in mente er potentialet for samarbejde med konventionelle landmænd muligvis begrænset. Wezel et al. (2018) argumenterer dog for, at landmænd generelt er vigtige samarbejdspartnere indenfor den bæredygtige omstilling af fødevarer (jf. 3.1.1), så potentialet for samarbejder mellem forvaltningen i SK og konventionelle landmænd indenfor kommunegrænsen bør undersøges yderligere.

6.1.3 Værdikæde

Værdikæden består af netværk af både horisontale og vertikale forbundne værdikædeaktører. Dette kan være købmænd, grossister, eksportvirksomheder, virksomheder der forarbejder fødevarer og detailhandlere. Fælles for alle disse er, at de i fællesskab arbejder på at bringe produkter fra landbrug til forbrugere. Forbrugere er også en del af værdikæden. Et element af værdikæden identificeres ved at se om værdi bliver tilføjet produktet i det udvalgte led (Gaitán-Cremaschi et al. 2019).

Primære

Aftagere der allerede viser interesse

Den dominerende værdikæde som eksisterer nu, fungerer indenfor regimet. Kigger man på de nicheproduktioner, der allerede eksisterer i SK (jf. 6.1.2), står de gerne selv for salg og distribution; værdikæderne som findes nu, kan af den ene eller den anden årsag ikke så godt rumme de nicheproduktioner.

Dette bekræfter lokalpolitikeren Troels Brandt også: *"Jeg kan ikke rigtig komme i tanke om andre aktører i kommunen, der praler med at de bruger lokale fødevarer, og det kan godt ærgre mig lidt"* (Troels Brandt, bilag 9:3:12), værdikæden indenfor innovationer og nicheproduktioner er ikke så fremtrædende i kommunen på nuværende tidspunkt.

Der er dog også undtagelser; landbrugerne Neel og Carsten har succes med at handle med bl.a. en grossist ved navn Cater Grønt og med kasseordningen Aarstiderne. Begge aftagere prioriterer bæredygtighed og lokale fødevarer og ser derfor stor værdi i det særlige arbejde som Neel og Carsten lægger (bilag 1:7:13).

Derudover er der også forhandlere, som særligt prioriterer lokale fødevarer i kommunen så som SuperBrugsen i Skælskør (Troels Brandt bilag 9:3:18) og restauranter der tager del i Smag Lokalt, disse har allerede valgt at prioritere lokale fødevarer og måske er der potentiale for yderligere samarbejde.

En lokal aktør, der også fremmer nicheproduktioners værdikæde i SK, er Ostebørsen, der holder til i Vemmelev med eget gårdmejeri, mejeriudsalg og café. De sælger oste fra små europæiske gårdmejerier og fremstiller også egne mejeriprodukter af lokale råvarer, der produceres efter bæredygtige principper.

SKs kantiner og storkøkkener er også primære samarbejdspartnere indenfor værdikæden, da det er igennem dem, at SK køber fødevarer ind og i denne handlekraft ligger der et stort potentiale for at fremme bæredygtige fødevarer. Indtil videre har kantinerne modarbejdet både økologi og lokale fødevarer, da de skal

følge forskellige udbudsregler. Økologi og lokale fødevarer, der ikke kommer igennem en grossist, besværliggør kantinernes arbejde (Henrik Terkelsen, bilag 10:6:29).

Sekundære

Forbrugere

Forbrugere er også vigtige indenfor den ønskede omstilling, da de i fællesskab er med til at forme visse landskabsændringer, som kan presse fødevareregimet, dette er for eksempel kulturelle forandringer og demografiske trends (Geels 2002). En kulturel forandring som ses særligt i de større byer i Danmark men også i landområder som SK er, at forbrugere er blevet mere opmærksomme på de negative påvirkninger som kød har på klima og miljø og derfor spiser mere plantebaseret (Signe Værbak bilag 3:5:33). Derudover er forbrugerne i kommunen vigtige, da det er dem der skal vælge imellem de forskellige fødevarer på markedet; vælger de lokalt og bæredygtigt, vil det fremme udviklingen. De kan også deltage i støttende, institutionelle markedsarrangementer og de kan påvirke politiske beslutninger (Wezel et al. 2018).

Jens Ole Pedersen argumenterer for, at det er forbrugerne der styrer markedet: *"i sidste ende er det styret af dem der skal købe varerne. Det handler om hvad folk gerne vil købe og deres betalingsevne"* Jens Ole Pedersen (bilag 5:3:33), Borgmester i SK, Knud Vincents støtter op om at det er forbrugeren der bestemmer hvor hurtigt en udvikling skal ske og uddyber med at der er en kæmpe interesse for dem der producerer på det der er en efterspørgsel efter (Knud Vincents bilag 7:2:27).

Forbrugere har dog ikke den nødvendige kontrol til at ændre fødevarerensystemer igennem deres forbrugsmønstre alene. Der skal større systematiske skift til, før der vil ske egentlige ændringer i fødevarerensystemerne, på grund af de identificerede lock-ins (Frison et al. 2016, s. 6).

6.1.4 Delkonklusion

Slagelse Kommunes Byråd og Centeret for Miljø, Plan og Teknik er helt centrale støttestrukturer for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarerensystemer i kommunen. Derudover er der også en række andre støttestrukturer der er vigtige for den bæredygtige omstilling indenfor kommunegrænsen og i arbejdet med at fremme innovationer og nicheproduktioner på området, disse er Slagelse Erhvervscenter, Food & Bio Cluster, Destination Sjælland, igennem Sjællands Spisekammer, AU Flakkebjerg, Landbrugsskolen Jernbjerggaard og landbrugskonsulentshuset VKST. Støttestrukturer er essentielle for nicher indenfor omstillingen, da de påvirker udviklingen af innovationer ved at tilbyde støtte igennem information, færdigheder, evner, teknologi og vidensudveksling.

Indenfor landbrugs- og produktionssystemer er særligt nicheproducenter og økologiske landmænd vigtige for omstillingen. Konventionelle landmænd rummer også et stort potentiale, da ca. 95,7 % af kommunens landbrugsareal er drevet konventionelt (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri 2022). De primære potentielle samarbejdspartnere indenfor værdikæden er disse, der allerede har meldt deres interesse så som

restauranter der deltager i Smag Lokalt, derudover er Slagelse Kommunes kantiner også primære for den bæredygtige omstilling af fødevarer i kommunen. Til slut er forbrugere også væsentlige indenfor forbruget af bæredygtige fødevarer.

6.2 Analysedel 2

Denne analysedel undersøger hvilke præmisser den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer i SK skal fungere under. Dette gøres med Geels' MLP (2002) som forståelsesramme for hvad der kan hindre og fremme innovationer indenfor elementerne niche, regime og landskab. De forskellige afsnit diskuterer hvad der påvirker omstillingen i særlig høj grad i SK og bygger på den indsamlede empiri.

Teknologiske transitioner er et resultat af forbindelsen mellem udviklingerne af de tre forskellige niveauer. De radikale innovationer bryder ud af nicheniveauet, når processer på regime- og landskabsniveauet skaber muligheden (Geels 2002).

SK har forskellige handlemuligheder for at påvirke det sociotekniske regime indenfor landbrug og fødevarer i kommunen. Et sociotekniske regime består af 7 forskellige elementer, der alle former og fastlåser det gældende regime, disse er: industrielle netværk, sektorspecifikke politikker, markedet og forbruger praksis, teknologi, infrastruktur, kultur og symbolsk betydning og research (Geels 2002). For at påvirke det gældende regime kan SK arbejde med følgende elementer: de kan udarbejde sektorspecifikke politikker på området, hvilket de allerede har gjort igennem Bæredygtighedsstrategien, de kan påvirke markedet som indkøber ved at handle ind efter bæredygtige principper, de kan fremme research på området ved at fremme vidensinstitutioner og indgå forskningssamarbejder med dem og til sidst kan de påvirke netværk indenfor industrien, dette kan også gøres igennem relevante støttestrukturer og styrkelse af relevante netværk. De følgende afsnit undersøger hvilke præmisser der påvirker dette arbejde.

6.2.1 Politisk prioritering

Blandt andet på grund af den svære økonomiske situation som kommunen står i, har det været svært for byrådet at prioritere den grønne omstilling (jf. 6.1.1).

Den manglende prioritering har en direkte påvirkning af den bæredygtige omstilling af fødevarer i kommunen. Jørgen Grüner fortæller om, at ambitionsniveauet ikke er højt nok og på grund af det, er der fx ikke nogen ladestanderstrategi for elbiler for kommunen på plads endnu:

”Jeg synes vi burde have et langt højere ambitionsniveau, bl.a. hvor vi har sådan nogle områder hvor vi kigger efter at få genoprettet mere natur, det synes jeg vi skulle prioritere langt højere ligesom jeg synes vi skulle have en ladestanderstrategi, vi burde allerede have ladestander i kommunen” Jørgen Grüner (bilag

13:3:26).

Mette og Knirke fra Center for Miljø, Plan og Teknik fortæller, at Knirke oprindeligt var ansat for at fremme den bæredygtige omstilling af fødevarer i kommunen. Men da udrulningen for ladestandere til elbiler ikke var på plads og da der kom nationale krav for denne udrulning, blev Knirke rykket fra fødevarer til ladestandere. Det betyder at der ikke er nogen ansatte i Center for Miljø, Plan og Teknik, der arbejder på fødevarerområdet på nuværende tidspunkt (Mette Lücke Pedersen bilag 8:1:15).

Nicheproduktionerne indenfor kommunegrænsen er udfordret. Geels argumenterer for, at innovationer ofte ikke passer ind i regimets struktur (Geels 2002), og dette er også gældende indenfor fødevarer i SK:

”Det er blevet for besværligt at være lille. Det er blevet for besværligt at have bare nogle få dyr, for så skal slagteren også håndtere de her få dyr der er mindre ukurante end hvis man får 1000 grise om ugen fra et sted. Så jeg synes egentlig at de der politikere har større ansvar for at skabe sammenhæng for de her lokale producenter og virkelig gøre det lokalt i kommunens udbud” Josefine Vinfeldt Adler (bilag 6:2:9).

Centret for Miljø, Plan og Teknik forstår vigtigheden af kommunens rolle som indkøber af fødevarer men oplever flere forskellige udfordringer ved at få lokale fødevarer ind i kommunens kantiner:

”Generelt det der med at få lokale fødevarer ind i EU-udbud er rigtig svært for de må ikke være konkurrenceforvridende, så de kan ikke bare stille krav om at de skal være fra Slagelse [...] så overvejende køber de [indkøbere i kommunen] efter SKI-aftalerne og så kan det være svært, det der med at få lokale fødevarer ind, men der er nogen muligheder, du kan jo designe udbud forskelligt så der er muligheder for at bruge nogle af de rum til at få lokale fødevarer” Knirke Maj Bosner (bilag 8:5:12).

Henrik Terkelsen arbejdede i flere år på at fremme distributionen af lokale råvarer igennem Fødevarer Lokalt og i det arbejde havde han også flere møder med ansatte i kommunen om at prioritere lokale og økologiske råvarer i kommunens kantiner:

”Der er jo EU’s udbudsregler og det er dem vi slås aller mest med når det kommer til lokale fødevarer og også økologiske fødevarer og lige så snart man er oppe og slås med dem, så bliver det bare rigtig kompliceret at få løst knuden, så er der undtagelsesregler, x % hvor kantine gerne må have sit eget udbud og vi har ikke kunnet få kommunen til at gå ind og få kantine til at gå med til det der, det har ikke kunnet svare sig” Henrik Terkelsen (Bilag 10:6:29).

EU’s udbudsregler er et eksempel på sektorspecifikke politikker, en del af regimet, der begrænser nicheproduktioners påvirkning af det lokale fødevaremarked.

Både Henrik Terkelsen og de ansatte fra Center for Miljø, Plan og Teknik fortæller om, at man kan sætte udbuddet sammen, sådan så der er plads til lokale fødevarer og man kan i det arbejde også prioritere økologi, men ingen af disse bliver prioriteret i øjeblikket. Dette kan også være et lokalpolitisk valg. Borgmester Knud

Vincent's mener nemlig ikke, at det er rentabelt for lokale fødevarerproducenter at levere fokuseret til kommunens kantiner:

”Det skal også hænge sammen hvis vi vil have de bedste produktionsvilkår og hele tiden vil have den nyeste teknologi med på de her som er helt afgørende i den økologiske og bæredygtige drift at man også der er meget professionel. Så tror jeg bare at man er nødt til at have et større marked end lige sin egen kommune”

Knud Vincent's (bilag 7:3:14).

Tidligere var der en organisation ved navn Fødevarer Lokalt, der stod for distribution mellem producent og aftager indenfor en radius omkring Slagelse by. Ulla Brink Hansen arbejdede sammen med en bestyrelse på 5 personer for at fremme udviklingen af organisationen og har indgående indblik i de udfordringer, som de mødte:

”Vi havde fået nogle støttepenge fra kommunen og derfor regnede vi også med at de ville gå all in på projektet fordi de kunne have en interesse i at støtte især de små og mellemstore producenter, så vi havde flere møder med kommunen og kommunen kunne godt komme udenom udbudsreglen ved lidt af deres indkøb, så i starten havde vi noget salg til to kantiner [...] Der sidder rigtig mange politikere med tilknytning til landbruget i Slagelse kommune og det er ikke min overbevisning, at der nogen reel interesse for forandringer. Det er klart at hvis man siger ja med en arm men siger nej med en anden arm og to ben, så lyder det som om man gerne vil noget men man lykkes ikke med det.” Ulla Brink Hansen (bilag 12:2:2).

Ud fra denne udtagelse dannes der et indblik i den modstand som nicheinnovationer møder, når de forsøger at påvirke regimet (Geel 2002), aktørerne indenfor Fødevarer Lokalt oplevede, at der til dels blev kommunikeret gode intentioner fra SK, men uden at der var reel interesse for forandringer fra de politiske beslutningstagere.

Af de kortlagte interessenter i analysedel 1, tegnes der et billede af forskellige ambitionsniveau indenfor den bæredygtige omstilling og hvad denne indebærer. Det er særligt tydeligt at Knud Vincent's og Jens Ole Pedersen taler ind i at forblive i regimet og indefra arbejde på, at gøre det bæredygtigt. Det kommer til udtryk igennem citater så som *”Sådan er det med hver enkel afgrøde, dyrknings sæson og skade, der vurderer vi hele tiden hvad skal vi gøre, kan vi gøre noget? Er det rentabelt for landmandens udbytte i sidste ende og det er egentlig bæredygtighed i mit syn”* Jens Ole Pedersen (bilag 5:2:15), her understreger Jens Ole, at den økonomiske bæredygtighed særligt bliver prioriteret og derudover fortsættes arbejdet i landbruget som det plejer med mindre justeringer. Jens Ole som konsulent i VKST lægger ikke op til at der skal større forandringer til, for at fremme bæredygtighed i forbindelse med klima, biodiversitet og miljø.

Når Knud Vincent's bliver spurgt om kommunens rolle i den bæredygtige omstilling af landbruget, svarer han:

”Det har vi jo arbejdet på, vi arbejder stadig. Hvad er det for nogle områder vi kan tænke ind; både med skov, der kan beskytte grundvandet, hvilke områder af lavbundslande hvor vi kan placere overfladevand fra befæstede arealer og samtidig kan give noget godt natur og miljø for både fugle og biodiversitet og andre ting. Det prøver vi at tænke ind løbende. Hvordan vi på den måde får samlet tingene op på en stille og rolig måde” Knud Vincents (bilag 7:1:21).

Her taler han om udtagelse af lavbundslande men ellers nævner han ikke andre elementer, der direkte handler om den bæredygtige omstilling af landbruget. Han taler ikke ind i, at landbruget og fødevarer systemerne indenfor Slagelses kommunegrænser skal bevare og genopbygge ressourcer eller hjælpe med at modarbejde og tilpasse sig til klimaforandringer eller modarbejde det globale biodiversitetstab, som Farm to Fork taler ind i (European Union 2020). Det ambitionsniveau som Knud Vincents lægger op til for kommunen er, at den skal følge med den øvrige udvikling uden at være en aktiv aktør indenfor omstillingen. Samtidig argumenterer Knud også for en stor teknologisk udvikling men holder igen kommunen som aktiv aktør udenfor denne udvikling (Knud Vincents, bilag 7:1:27).

Geels (2002) argumenterer for, at nye elementer udvikles i nicheniveau, ikke indenfor regimet. Nicherne er radikale og altafgørende for teknologiske transitioner, da de giver muligheden for forandring og udfordrer det etablerede system på forskellige områder. Og særligt de offentlige myndigheder har en vigtig rolle som facilitator indenfor udviklingen af holdbare alternativer indenfor arealanvendelse (Salavisa & De Fatima Ferreiro 2019), så for at den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer kan fremmes, er det vigtigt med ambitiøs politisk prioritering på området der skaber et miljø, hvor innovationer og nicheproduktioner trives.

Mange af de andre udvalgte interessenter, særligt Frederikke og Ulla ser stor værdi i nicher og radikale forandringer. Frederikke som er leder for den økologiske landbrugsskole har, i fællesskab med skolens bestyrelse, valgt at uddanne eleverne på skolen til netop at de kan starte nicheproduktioner. På den måde taler hun ind i Geels' billede af hvordan en udvikling skal ske.

Ulla Brink Hansen uddyber hendes forestilling af det ideelle landbrug, og her bliver det tydeligt, at hun taler ind i, at landbruget har brug for radikale forandringer og opståen af helt nye innovationer:

”Forestil dig det landskab vi kunne have, hvis der var træer på halvdelen af de marker vi ser nu, med produktion af nødder, frugt eller bær som man også kunne sælge sammen med markafgrøder. Hvis man blandede natur med landbrugsproduktion, som i permakultur og skovlandbrug. Intensiv grøntsagsproduktion og køer og andre husdyr på permanente græsarealer” Ulla Brink Hansen (bilag 12:5:25).

Men aktører som Frederikke og Ulla har en begrænset indflydelse indenfor den lokale omstilling af fødevarer systemerne, hvorimod Borgmester Knud Vincents og Planteavlschef og midlertidig leder for

Økologisk VKST Jens Ole kan påvirke omstillingen direkte enten ved den politiske ledelse af SK eller igennem retning af vejledning til lokale landmænd i hvordan de bedst kan drive deres landbrug.

6.2.2 SKs Bæredygtighedsstrategi

Bæredygtighedsstrategien skaber en ramme for tværfagligt samarbejde både i kommunen og med omverdenen. Bæredygtighedsstrategien arbejder også ud fra den præmis, at forandringerne i en bæredygtig omstilling kræver lokalt engagement, fællesskaber og partnerskaber. I det arbejde som Bæredygtighedsstrategien lægger op til, håber man, at initiativer og idéer vil spire og gro overalt i SK (Slagelse Kommune A 2021). Bæredygtighedsstrategien er et eksempel på en politik, der indefra regimet har lejlighed til at skabe muligheder for nicheinnovationer.

Bæredygtighedsstrategien er udarbejdet i samarbejde med forskellige, relevante aktører, bl.a. afdelingen for kommunale ejendomme og entreprenørservice. Derudover har §17-4-udvalget for Bæredygtig Omstilling og Grøn Udvikling også været med til at foreslå elementer i strategien. Det, at Bæredygtighedsstrategien har en tværfaglig karakter og inddrager aktører med forskellige baggrunde gør strategien endnu mere relevant og i dette tværfaglige arbejde kan der blive undersøgt forskellige behov, potentielle støtter og alternative måder hvorpå forandringer kan implementeres (Salavisa & De Fatima Ferreiro 2019).

I Handlingsplanen for Bæredygtighedsstrategien argumenterer man for, at store ændringer i hvordan vi indretter samfundet er nødvendigt, og at SK vil gøre sit for at tage ansvar lokalt (Slagelse Kommune B 2021). Dette stemmer ikke overens med Knud Vincents' ambitionsniveau for den bæredygtige omstilling, og det at han ikke er interesseret i at kommunen skal foretage radikale ændringer, men derimod vente på teknologiske forandringer udelukkende ude på markerne, der er drevet af industrien (Knud Vincents bilag 7:1:27). Bæredygtighedsstrategien lægger op til at SK skal gå forrest indenfor den bæredygtige omstilling, når Slagelses borgmester bliver spurgt ind til den bæredygtige omstilling af landbruget, kommer det til udtryk at SK blot skal følge med.

Men Geels (2002) redegør for, at flere elementer indenfor regimet skal arbejde sammen for at åbne op for den bæredygtige omstilling, teknologi alene kan ikke løfte denne udfordring, De Barnardi & Azucar (2020) redegør også for udfordringerne ved at fokusere på teknologiske løsninger alene, da den usikkerhed og kompleksitet, som findes indenfor fødevarer-systemer, kræver andet end innovative, teknologi-drevne paradigmer. De nye teknologier udfordrer heller ikke de lock-ins der bliver redegjort for i afsnit 1.1, og så længe landbruget er låst fast, vil den bæredygtige omstilling ikke kunne nå i mål.

Handlingsplanen uddyber, at landbrugssektoren står for en tredjedel af alle drivhusudledninger i kommunen (Slagelse Kommune B 2021), og landbrugsarealet er 63% af al areal i kommunen (Danmarks Statistik 2022). Med det in mente fylder landbruget ikke meget i Bæredygtighedsstrategien. Der er 5 handlingspunkter ud af 50, der omhandler landbruget (Slagelse Kommune B 2021). Mette Lücke Pedersen forklarer, at det er

problematisk at finde kommunens rolle indenfor omstillingen af landbrug og fødevarer system (bilag 8:5:37). Men dette arbejde bliver yderligere problematisk, når der ikke er den nødvendige politiske drivkraft indenfor området, hvilket byrådsmedlem Jørgen Grüner argumenterer for, at der ikke er (bilag 13:2:21).

I Bæredygtighedsstrategien ønsker man at øge andelen af økologi og miljø- klimavenlig mad og få flere vegetabiliske og lokale fødevarer på menuen (Slagelse Kommune B 2021). Denne målsætning gælder alle storkøkkener og kantiner i kommunen. Handlingspunkt 44 i handlingsplanen uddyber, at implementeringen af bæredygtige kantiner forløber i tidsperioden 2021-2023 og at de første år starter indsatsen i køkkenerne til kantinerne for den kommunale administration (ibid.).

Og særligt økologiske fødevarer skal prioriteres i kommunens kantiner, dette bliver også gentaget af SKs indkøbsafdeling, der tilkendegiver at de køber økologisk, hvor det er muligt (Slagelse Kommune B u.å.). Dette er samtidig med at Knirke fortæller, at hun er i kontakt med en ansat fra kommunens offentlige bespisning på et plejehjem, der i øjeblikket ikke prioriterer at handle økologi, simpelthen fordi det ikke er et mål der er meldt ud til dem og fordi man fra kommunens side ikke har offentliggjort en ønsket økologiprocent (Knirke Maj Bosner bilag 8:9:25).

Arbejdet med at omstille køkkenerne er ikke gået i gang på trods af at Handlingsplanen uddyber at det skal være udrullet til alle kantiner i 2023 (Slagelse Kommune B 2021).

Bæredygtighedsstrategien har også handlingspunkter der omhandler projekter i samarbejde med landbruget, om at udtage lavbundsjarde- og arealer til ekstensiv drift (ibid.), disse projekter er dog i øjeblikket gået i stå, fordi kommune og lodsejere er uenige om priserne for jorden: *”Det store problem er at vi har svært ved at finde ud af priserne og det er pga. alle de her kriser der er, så sidder landmændene og ser at kornpriserne eksploderer, så derfor vil de have så og så meget for at indgå i projekterne”* Jørgen Grüner (bilag 13:1:32).

De kriser, som Jørgen Grüner henviser til, er energikrisen og fødevarer krisen som er affødt af krigen i Ukraine. På grund af krigen, er kornpriser steget voldsomt (Kelstrup, 2022).

På landskabsniveauet foregår forandringer meget langsomt, dette kan fx være kulturelle, brede politiske forandringer eller demografiske trends og denne udvikling kan påvirke regimet. De radikale innovationer bryder ud af nicheniveauet, når processer på regime- og landskabsniveauet skaber muligheden. Mange nicher skabes pga. landskabsændringer så som globale klimaforandringer, geopolitisk uro eller et fornyet politisk fokus på et bestemt emne (Geels 2002). Krigen i Ukraine og de dertilhørende kriser er en landskabsændring, der har lukket vinduet for denne udvikling i øjeblikket.

Mette Lücke Pedersen argumenterer for, at det er de samme landskabsændringer som blokerer for forandringen i kommunens kantiner; at inflation, stigende fødevarerpriser og energikriser leder til fyringer og besparelser og, at det er i den sammenhæng ikke god timing i forhold til at investere i at omstille kommunens

køkkener (Mette Lücke Pedersen bilag 8:9:38). SK var udfordret økonomisk allerede før denne landskabsændring og allerede da var det svært at prioritere den bæredygtige omstilling på områder hvor der skulle investering til. Med dette nye landskabspres er omstillingen endnu mere udfordret.

Eksekveringen af Bæredygtighedsstrategien har nemlig været særligt udfordret af det totale investeringsstop der blev pålagt alle afdelinger i kommunen, der betød at man ikke måtte bruge penge på noget, der ikke allerede var skrevet kontrakt på eller var akut nødvendigt, da dette umuliggjorde opstart af nye projekter, bl.a. dem der står beskrevet i Bæredygtighedsstrategiens handlingsplan (Mette Lücke Pedersen bilag 8:7:4).

Byrådet argumenterer stadig for, at de prioriterer målene i Bæredygtighedsstrategien, Knud Vincents forklarer at det dog har været nødvendigt at skrue ned for tempoet: *”det er klart at den ikke kommer til at gå i lige så stort, hurtigt skridt fremad på grund af økonomien, som man kunne have ønsket sig, men dermed ikke sagt at den er lagt i graven”* Knud Vincents (bilag 7:2:11). Det bliver dog tydeligt at der er en kløft imellem Bæredygtighedsstrategien og Knud Vincents udtalelse og til de handlinger der egentlig sker i kommunen. Dette bliver tydeliggjort når den medarbejder der skulle arbejde med den bæredygtige omstilling af fødevarer i stedet nu arbejder på udrulning af ladestandere, der ikke er et kernefokusområde i Bæredygtighedsstrategien og med det resultat at omstillingen af kommunens køkkener ikke er igangsat.

Hvad der ikke arbejdes med i særlig stor grad i Bæredygtighedsstrategien er, hvordan landbruget i kommunen kommer dertil, hvor det kan producere de bæredygtige fødevarer og hvordan værdisystemerne skal fremme den bæredygtige produktion. Til det siger Mette Lücke Pedersen, at det er for stor en mundfuld for Bæredygtighedsstrategien, det skal løftes andetsteds og i højere grad skal det støttes op politisk (bilag 8:8:34).

6.2.3 Relevans af kommunal strategi for landbrug og fødevarer systemer

I Bæredygtighedsstrategien argumenteres der for, at der skal arbejdes tværfagligt og med inddragelse af borgere og virksomheder (Slagelse Kommune B 2021). Et eksempel på, at sker er Nordskovsprojektet. Siden 2012 har man arbejdet på at fremme biodiversitet ved skovrejsning i samarbejde med bl.a. Naturstyrelsen. Som det er nu, har kommunen opkøbt 80 hektar jord og påbegyndt rejsning af offentlig skov (ibid.), dette er et eksempel på hvordan SK kan fremme bæredygtighed som jordejer. I dette projekt indgår kommunen også i lokale samarbejder, for eksempel med Jernbjerggaard. Her arbejder medarbejdere og elever på, hvordan man kan anlægge stier og drive bæredygtigt skovbrug i Nordskoven (Frederikke Tom-Pedersen bilag 4:2:33).

Den bæredygtige omstilling af fødevarer systemerne i kommunen ville kunne blive fremmet med samme tværfaglige tilgang, hvor man indgår i samarbejder med relevante støttestrukturer. Som nævnt ovenfor er dette en for tung opgave for Bæredygtighedsstrategien (Mette Lücke Pedersen bilag 8:8:34). Derfor ville det give mening at udvikle en strategi for landbrug og fødevarer systemer indenfor Slagelses kommunegrænser.

Med en strategi på området ville man ligesom Bæredygtighedsstrategien have lejlighed til at skabe muligheder for nicheinnovationer til at påvirke det gældende regime.

Man kan bringe de samme principper og fokuspunkter med fra Bæredygtighedsstrategien til en eventuel strategi for landbrug og fødevarer systemer, blandt andet, at man skal fortsætte med at ansøre til tværfagligt samarbejde både i kommunen og med omverdenen, og at det skal gøres i partnerskaber, fællesskaber og lokalt engagement (Slagelse Kommune A 2021). Derudover når der allerede i Bæredygtighedsstrategien ønskes at prioritere økologiske, miljø- og klimavenlige, vegetabiliske og lokale fødevarer (ibid.), kunne strategien for landbrug og fødevarer systemer arbejde videre med, hvordan *lokale* fødevarer kunne være netop økologiske, miljø- og klimavenlige og vegetabiliske.

Det, at der ikke er noget strategisk materiale fra SK om landbruget og fødevarer systemerne, er en udfordring for den bæredygtige omstilling på området. Der er et landskabspres som langsomt bliver mere og mere tydeligt, der kommer flere og flere krav om, at fødevarer systemerne skal blive mere bæredygtige, og disse krav kommer fra forbrugere, regeringen og EU. Som redegjort for i de indledende afsnit udgav regeringen en Landbrugsaftale i 2021, der tydeliggjorde nationale ambitioner for omstillingen. Derudover arbejder EU også med bl.a. *From Farm to Fork* der igen arbejder med visioner for fremtidens bæredygtige landbrug og fødevarer systemer. Starter SK nu med at arbejde på deres visioner for landbrug og fødevarer systemer igennem en strategi, vil de være på forkant med landskabspresset, da det er en brændende platform, der kun vil blive mere relevant i fremtiden.

Og netop med en strategi, der tydeliggør hvilken retning SK ønsker for dets landbrug og fødevarer systemer ville det sikre afstemning i det arbejde der foregår internt i SK i indkøb, Center for Miljø, Plan og Teknik og i andre relevante centre:

”Det kan man jo sige om denne her kommune, der er ingen fødevarer strategi eller mad- og måltidspolitik ligesom Sønderborg, så på den måde er der heller ikke sat en fuldstændig retning for hvad er det vi skal satse på; er det økologi, lokale fødevarer, vi har handlinger med vores Bæredygtighedsstrategi men det er jo ikke den der vision” Knirke Maj Bosner (bilag 8:8:3).

Det ville også sikre afstemning med de støttestrukturer der også arbejder med landbrug og fødevarer systemer. Et eksempel er Slagelse Erhvervscenter, som arbejder med erhvervsfremme af alle former for erhverv i SK. Som det er lige nu, rammer de ikke primærproducenter i særlig høj grad (Rune Larsen Rosenhegn bilag 2:1:10). Landbrugerne Carsten og Neel holder øje med Slagelse Erhvervscenter og snakker til tider med dem på messer men de er netop i tvivl om hvad de skal bruge centeret til (bilag 1:9:6).

Der er andre aktører indenfor SK, der ikke agerer selvom de har et potentiale, fordi de ikke får en tydelig retning stukket ud af kommunen, i dette tilfælde er det en fra offentlig bespisning, der ikke prioriterer økologi, da det ikke er et mål fra kommunen (Knirke Maj Bosner, bilag 8:9:25).

Derudover er der ikke nogen på området, der strategisk sætter relevante aktører sammen for at fremme udviklingen, dette er en rolle som Center for Miljø, Plan og Teknik kunne påtage sig, men som Mette Lücke Pedersen argumenterer for, skal der politisk velvilje til (bilag 8:10:11). Denne politiske velvilje kunne vises igennem en strategi på området.

Mette uddyber yderligere, at der er et uudnyttet potentiale indenfor landbrugs- og fødevarerområdet, da SK har en styrkeposition indenfor fødevarer, som i øjeblikket ikke er i kommunens kernefortælling;

”Det kunne være et spændende emne tænker jeg, hvor vi får samlet alle relevante aktører indenfor det her og debatteret hvad er det for nogle positioner vi har, hvor vil vi gerne hen, hvordan vil vi udnytte at vi har biocluster i kommunen og vi har et universitet og vi har den eneste økologiske landbrugsskole på Sjælland og vi har forskellige uddannelsesinstitutioner der arbejder med det, hvordan kan vi udnytte det til at blive endnu stærkere på det her? Og så kunne vi snakke om hvordan vi præger det i en bæredygtig retning” Mette Lücke Pedersen (bilag 8:8:9).

Louise Damgaard Terkildsen fra Destination støtter op om SKs styrkeposition på fødevarerområdet og forklarer at det var netop den der gjorde, at Destination Sjælland satser på Spisekammeret Sjælland og Smag Lokalt (Louise Damgaard Terkildsen bilag 11:1:14).

Det aktuelle landskab på området som redegjort for i 7.2.2. udfordrer den bæredygtige udvikling af landbrug og fødevarer systemer på flere måder. Jens Ole Pedersen uddyber, at der i 2022 ikke er mange landmænd der lægger om til økologi, da prisen for de konventionelle afgrøder er høj og der ikke er de tilsvarende stigninger på økologiske varer (bilag 5:3:9). Signe Værbak fra Food & Bio Cluster oplever samme udfordringer: *”Men jeg frygter helt sikkert for en del virksomheders overlevelser, jeg har arbejdet en hel del med drivhusgartnerierne og der er rigtig mange af dem der hænger lige i med det yderste af neglene”* (bilag 3:4:6).

Men en strategi fra kommunens side vil være med til at åbne et vindue på trods af denne landskabsændring, da det tydeliggør for alle relevante aktører: køkkenpersonale som landmænd hvilken retning man som kommune ønsker at gå i – og hvor de relevante aktører kan få hjælp til den ønskede udvikling. Vigtigheden af kommunal prioritering for landmænd bliver støttet op af landbrugskonsulent Josefine Vinfeldt Adler, der argumenterer for nødvendigheden af kommunal velvilje til bl.a. at aftage lokale råvarer (bilag 6:2:10).

6.2.4 Aftageres prioritering

Et andet landskabselement der påvirker den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor Slagelses kommunegrænser er aftageres prioritering af bæredygtige fødevarer fra nicheproducenter.

Indenfor de sidste år er der kommet en større offentlig bevågenhed for vigtigheden af fødevarer systemer når det kommer til den bæredygtige omstilling af vores samfund. Dette fokus har rykket til offentlighedens

prioritering; det er ikke nok at forbedre fødevarer tilgængelighed igennem mere og mere komplekse forsyningskæder og højere produktivitet. I stedet skal der opbygges økosystemer der er designet til at vidensdele og udvikle løsninger for bæredygtighed indenfor fødevarerproduktion og -systemer igennem iværksætter og innovation. Og med dette argumenteres der for, at der aldrig har været et bedre tidspunkt end nu for at redefinere den måde vi producerer, distribuerer og forbruger fødevarer (De Bernardi & Azucar 2020).

Signe Værbak fra Food & Bio Cluster uddyber dog, at hun oplever et stort skel fra by til land i forhold til bl.a. prioritering af plantebaserede fødevarer og omlæggelse af kost; der sker mere i forhold til omlæggelsen af vores kost bynært end i områder så som Vestsjælland (Signe Værbak bilag 3:4:27).

Det samme billede tegner Louise Damgaard Terkildsen fra Destination Sjælland, der i starten af deres projekt Sjællands Spisekammer oplevede at producenter i Vestsjælland sendte fødevarer ind til Københavns rigtig fine restauranter. Nu arbejder Destination Sjælland igennem Spisekammeret Sjælland dog med at hjælpe producenter med at finde aftagere til kvalitetsråvarer lokalt i Vestsjælland igennem mad-turisme (Louise Damgaard Terkildsen bilag 11:1:16).

Når Carsten Søgaard bliver spurgt ind til den største udfordring ved at være økologisk, bæredygtig landmand, så er det netop det, at samfundet ikke interesserer sig nok for bæredygtighed. Først når realiteten af miljø-, klima- og biodiversitetskriserne går op for alle, slipper Carsten, Neel og andre bæredygtige landmænd for at forsvare hvorfor deres produkter er dyrere end andre produkter, der kommer fra produktioner uden samme opmærksomhed på bæredygtighed (bilag 1:7:9).

6.2.5 Særlige potentialer: primærproducenter og støttestrukturer

SK er en landbrugskommune med en stor andel af det totale areal omlagt til landbrug. Knud Vincents fortæller om hvad der gør SK til noget helt særligt indenfor primærproduktion:

”Vi er jo anderledes end de andre i og med at vi har mange forskellige specialområder; meget frøavl. På grund af vores klima særligt i den sydlige del i vores kommune, hvor vi har flere solskinstimer, har vi tradition for at dyrke mange grøntsager i Sydvestsjælland og også meget frøavl, klimaet lige der er utrolig godt til det” Knud Vincents (bilag 7:1:11).

Dette støtter Signe Værbak op om, hun oplever at der foregår rigtig meget primærproduktion; grønsags- og frugtproduktion særligt omkring Skælskør. På grund af SKs geografiske placering, med mange solskinstimer og værende så tæt på havet, er der også potentiale for mere specialproduktion (Signe Værbak, bilag 3:2:2).

Der er altså bogstaveligt talt god grobund for nicheproduktioner i SK, da jord og klima er velegnet til primær- og specialproduktion. Derudover er der et andet element indenfor SK, der gør at nicheinnovationer har mulighed for at eksperimentere og udvikle sig.

Noget der sætter SK i en helt særlig position indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer er de mange forskellige støttestrukturer der allerede arbejder indenfor kommunegrænserne.

SK betaler allerede til flere forskellige støttestrukturer (bilag 3:3:27, bilag 11:2:29, Slagelse Erhvervscenter u.å.), der hvis de havde en retningslinje i form af en kommunal strategi på området, lettere kunne hjælpe med omstillingen, disse støttestrukturer er Food & Bio Cluster, Slagelse Erhvervscenter og Destination Sjælland. Derudover er der også flere støttestrukturer der kunne indgå i spændende samarbejder på tværs, og med nicheproduktioner som allerede eksisterer i kommunen; Jernbjerggaard, AU forskningscenter Flakkebjerg og VKST.

6.2.6 Identificerede fødevarer systemer indenfor Slagelses kommunegrænser

Det konventionelle landbrug har en arealandel på 95,7% af landbrugsarealet i SK, økologisk landbrug har en andel på 4,3 % (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri 2022). Der er en ukendt andel af nicheproduktioner indenfor kommunegrænsen som primært bliver drevet økologisk, dette kan være regenerativt jordbrug, bæredygtigt kvægavl eller grøntsagsproduktion, der fungerer ud fra biodynamiske og permakultur principper. Konventionelle, økologiske og nichefokuserede produktionssystemer udgør de tre overordnede produktionssystemer identificeret indenfor Slagelses kommunegrænser.

Støttestrukturerne er tilgængelige for alle producenter men nogle støttestrukturer er mere relevante for nogen end andre. Et eksempel er Food & Bio Cluster der udelukkende arbejder med nicher og producenter der forsøger med nye tilgange til fødevarerproduktionen. Andre støttestrukturer understøtter alle produktionssystemer for eksempel VKST, der rådgiver alle typer landbrug.

Både konventionelle og økologiske produktionssystemer leverer hovedsageligt til værdikæder af hierarkisk, formaliseret og industrialiseret form for eksempel større grossister eller supermarkedskæder (Gaitán-Cremaschi et al. 2019).

Det økologiske fødevarer system er derved et hybridt system, der i produktionen er en innovation, der fungerer ud fra andre principper end det konventionelle men som i værdikæden indgår i regimet. Geels (2002) forklarer, at hybridiseringen er en specifik mekanisme indenfor arbejdet med at bryde igennem til regimet. Regimet tillader gennembruddet, da det løser bestemte problemstillinger indenfor regimet i stedet for at modarbejde regimet, på den måde er økologi med til at løse problemet med pesticider og for mange næringsstoffer i naturen. Men ved at indgå i regimets værdikæder, argumenteres der for, at økologisk landbrug er blevet konventionelt og industrialiseret igennem de sidste årtier og derfor ikke er det egentlige svar på de problemstillinger som de dominerende fødevarer systemer står overfor, da det ikke udfordrer de lock-ins som begrænser den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer (Frison et al. 2016).

Nichefokuserede fødevarer systemer arbejder udenfor regimet og udfordrer de lock-ins som fastlåser regimet i de ikke-bæredygtige praksisser der foregår i øjeblikket (jf. 1.1). Derudover understøtter nicheproduktioner

også innovationer og diversificering i landbruget, der begge er nødvendige i den bæredygtige omstilling (Frison et al. 2016).

Da nicheproduktioner fungerer udenfor regimet, har de svært ved at levere til de formaliserede værdikæder, da deres produkter kommer af mindre kvantitet og derfor besværliggør den videre proces for den industrialiserede værdikæde (Josefine Vinfeldt Adler bilag 6:2:9). Dette kommer til udtryk særligt når kantinerne i SK ikke kan rumme de lokale råvarer; kommer de ikke igennem en større grossist, der har en SKI-aftale, bliver købsprocessen for besværlig (Knirke Maj Bosner bilag 8:5:18).

Som nicheproducent er man derfor nødt til at være særdeles aktiv og søge ad alternative veje for at få afsat sine produkter. Henrik Terkelsen sørger selv for al salg og distribution, og dette netværk af aftagere har taget mange år at opbygge (bilag 10:3:40). Carsten og Neel laver aftaler med mindre grossister og kasseordninger inden sæsonen går i gang, men de oplever, at disse aftaler aldrig holder og hurtigt kan blive ændret, og de risikerer derfor at brænde inde med deres produkter (bilag 1:4:25).

De tre forskellige fødevarer systemer påvirker samfundet på forskellig vis. For eksempel har det konventionelle fødevarer system en mere negativ påvirkning af miljø og klima end det nichefokuserede fødevarer system (Frison et al. 2016). Det nichefokuserede fødevarer system er derimod udfordret indenfor fødevarer sikkerheden, da der er usikkerheder indenfor leveringen, da produktionsmængderne er små og der er derfor en usikkerhed i om man kan levere den ønskede mængde, når aftager har brug for den (Louise Damgaard Terkildsen bilag 11:3:24). Men nicherne åbner også op for alternative værdikæder, og giver også mulighed for at påvirke den sociale velfærd positivt; landbrugene er mindre, og det er derfor muligt at drive et landbrug uden stor kapital (Frederikke Tom-Pedersen bilag 4:1:34) og på den måde vil man også se et mere dynamisk samfund i landområderne med flere nichefokuserede produktionssystemer (Frison et al. 2016). Nicheproduktionerne leverer også produkter af højere kvalitet, der igen påvirker den sociale velfærd og sundhed positivt (Frederikke Tom-Pedersen bilag 4:1:35).

6.2.7 Delkonklusion

Politisk prioritering og økonomisk usikkerhed påvirker den bæredygtige udvikling indenfor Slagelses kommunegrænser, dette gør også, at eksekveringen af Bæredygtighedsstrategien er udfordret. Der er dog stadig politisk opbakning til den bæredygtige omstilling og da Slagelse Kommune er en landbrugskommune, er det essentielt at udarbejde en strategi indenfor landbrug og fødevarer systemer. Dette skal ses i sammenhæng med at der er en voksende opmærksomhed på bæredygtige fødevarer i befolkningen samt en favorabel placering for Slagelse Kommune. Kommunen har nemlig en stor andel af primærproducenter i kommunen og potentiale for mere specialproduktion. Derudover er der også mange støttestrukturer i spil, der vil kunne fremme nicher og innovationer på området.

6.3 Analysedel 3

I denne analysedel diskuteres SKs fremtidige arbejde for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor kommunegrænsen. Dette gøres med TM (Grin et al. 2010) som forståelsesramme og derudover gøres der også brug af Jacobs' et al (2017)'s backcasting-model for yderligere at diskutere og visualisere hvordan SK kan opbygge visioner og udviklingsspor og fremme den videre omstilling. En omstilling som der allerede bliver lagt op til igennem Bæredygtighedsstrategien, og som også er nødvendig hvis nationale og internationale mål for bl.a. reduktion af udledning af drivhusgasser skal opnås.

Landbruget og fødevarer systemerne indenfor Slagelses kommunegrænser indgår i komplekse systemer, som også rækker udover kommunegrænserne. Det er umuligt at kontrollere disse systemer men med den rette tilgang er det muligt at påvirke processerne indenfor systemerne i en ønsket retning. Dette kan gøres igennem en fælles afsøgning og læringsproces, der har fokus på langsigtede og bæredygtige løsninger (Grin et al. 2010). Med dette in mente, er det vigtigt at SK udarbejder en strategi indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemerne indenfor kommunegrænsen. Ved at tænke langsigtet og være på forkant med en udvikling, kan man sikre sig den nødvendige fremdrift og derved undgå situationer som SK tidligere har stået i, for eksempel da der ikke var udarbejdet en strategi for ladestandere i kommunen. Da der kom nationale krav om udrulningen af ladestandere, blev forvaltningen nødt til at tage ressourcer fra fødevarer området for at udføre arbejdet på ladestandere (Mette Lücke Pedersen bilag 8:1:15).

En vigtig del af transitionsmanagement er at fremme mangfoldighed for at stimulere fremspirende strukturer, der kan overtage og blive en del af det dominerende system (Grin et al. 2010). SK kan fremme mangfoldigheden ved selv at fremme nicher og ved at fremme de støttestrukturer, der arbejder på området i forvejen.

Hvis SK ønsker at fremme den bæredygtige omstilling på landbrugs- og fødevarer systemsområdet, skal de i højere grad styrke de aktører og netværk, der allerede findes på området. De skal også samle de forskellige tiltag og politikker, sådan så det ikke bliver små knopskud, der opstår og forsvinder igen uden den store forandring.

Grin et al. (2010) argumenterer for, at gennemgribende forandringer skal ske trinvis; brat tvang af et system vil forstyrre systemet og vil give en modreaktion. Trinvise forandringer tillader systemet at tilpasse sig. Både Troels Brandt og Jørgen Grüner argumenterer for den videre udviklings næste trin skal bestå af frivillige tiltag, der aktiverer og engagerer borgere og virksomheder og som får disse til aktivt at træffe valg bl.a. i forhold til fødevarer (bilag 9:2:27), (bilag 13:4:38). Dette skal ses på baggrund af den økonomiske situation som kommunen står i på nuværende tidspunkt; det er ikke realistisk at opstarte projekter, der kræver de store ressourcer, da man ikke kan indgå aftaler i byrådet om dyre løsninger; der er ikke penge til det og flertallet i byrådet prioriterer ikke miljø (Jørgen Grüner, bilag 13:2:20).

Henrik Terkelsen, der har arbejdet med bæredygtighed i mange år, uddyber hvad det vil sige at være optaget af bæredygtighed:

”Den største udfordring ved at være bæredygtig det er i ikke at springe over hvor gærdet er lavest men i virkelig kravle over hvor det er højest hele tiden for det er jo altså meget sværere end at drive det konventionelt, men så bliver det også en rutine, en udvikling der optager en” Henrik Terkelsen (bilag 10:4:21).

Udvikler SK en god strategi indenfor landbrug og fødevarer systemer, der aktiverer alle relevante aktører indenfor kommunegrænsen på en sådan måde, at aktører arbejder afstemt imod de samme visioner, har de et potentiale for at gøre dette område til et element af kernefortællingen for kommunen, fremme et erhverv og drive den bæredygtige omstilling. Det, som ses som en hovedpine for forvaltningen i øjeblikket, hvor man er i tvivl om kommunens rolle, kunne blive et værdifuldt udviklingsområde. Men for at det sker, skal man tage inspiration i Henrik Terkelsen og stille sig spørgsmålet: *hvor er gærdet højest, og hvordan kommer vi over der?*

Som redegjort for i analysedel 1 og 2 er potentialet for en større lokal og bæredygtig fødevarerproduktion til stede: SK har en god geografisk placering for frugt og grønt og der er allerede meget primærproduktion og mange støttestrukturer til stede indenfor kommunegrænsen. SK skal dog vise hvilken retning man vil hen, og at man er ambitiøs indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer.

Grin et al. (2010) har udviklet en cyklisk proces af fire forskellige udviklingsfaser som SK kan søsætte for at fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer. Denne kan danne rammerne for de nødvendige skridt der skal tages i den videre udvikling samt starte en diskussion for hvilke elementer der skal integreres i en mulig strategi indenfor området. De fire udviklingsfaser er:

1. Struktur den udvalgte problemstilling og etabler og organiser transitionsarenaen
2. Udvikl en transitionsagenda, en vision for den bæredygtige udvikling og udled de nødvendige transitionsspor
3. Udfør eksperimenter indenfor den udvalgte transition og mobiliser de nyudviklede netværk, som dannes på baggrund af disse eksperimenter
4. Monitorer, evaluer og lær ud fra eksperimenterne og baseret på dette; foretag ændringer i den overordnede vision, agenda og koalitioner (Grin et al. 2010)

6.3.1 Første fase

En transitionsarena skal ses som en virtuel arena eller netværk, der leverer et rum for langsigtet refleksion og vedvarende eksperimentering. En sådan transitionsarena skal støttes politisk og af regimekræfter men ikke dikteres af dem (Grin et al. 2010). Det tidligere §17-4-udvalg for Den Bæredygtige Omstilling og Grøn

Udvikling lever op til at danne rammerne for en transitionsarena. Det bestod af lokale ildsjæle, som blev samlet af kommunen (Jørgen Grüner, bilag 13:3:11).

Mette Lücke Pedersen nævner, at byrådet er interesseret i at oprette et nyt §17-4-udvalg med et specifikt fokus på fødevarer (bilag 8:4:3). Dette udvalg har potentiale til at fungere som en transitionsarena for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor kommunegrænsen, da det forbinder ildsjæle på området, engagerer borgere og øger bevidstheden for bæredygtighed: et sådan udvalg har mulighed for at få ting til at spire og derved kan man også efterleve Bæredygtighedsstrategien.

Det tidligere §17-4-udvalg var meget bredt formuleret, derudover var der også en forventning om at medlemmerne skulle drive egne projekter (Mette Lücke Pedersen bilag 8:3:38), på grund af dette var det et meget svært projekt, der volte mange udfordringer og ikke opnåede de ønskede resultater. Men udvalget lykkedes med at engagere nogle borgere som udarbejdede visioner for kommunen. De skabte en bred diskussion om bæredygtighed og skabte pres på området (Jørgen Grüner bilag 13:3:16).

Med inddragelse af erfaringer fra det sidste §17-4-udvalg kunne man lave et nyt §17-4-udvalg, der havde til formål udarbejde visioner for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor kommunegrænsen.

Aktørkortlægningen i analysedel 1 danner grundlag for udvælgelsen af relevante aktører, der kan indgå i denne transitionsarena, derudover kan SK afsøge kommunen for flere relevante front-runners, der allerede agerer i kommunen. Udvalget ville igennem processen af udarbejdelsen af visioner, formulere fælles mål og udvikle fælles strategier, både for dem som et netværk men også for kommunens udvikling generelt.

I analysedel 2 redegøres der for, at der er forskellige fødevarer systemer i spil indenfor kommunegrænsen, derudover argumenteres der også for fordele og ulemper ved dem alle tre. I det videre arbejde skal aktører bygge videre på identificeringen af de fødevarer systemer som allerede eksisterer og derefter vurdere hvilke man vil fremme, hvorfor og hvordan.

Ved at aktivere et §17-4-udvalg i at udvikle vision og strategi vil SK kunne inkludere forskellige aspekter, som muligvis ville blive overset, hvis man ikke inkluderede front-runners og andre relevante aktører i dette arbejde. Denne vision skal understøtte et afstemt samarbejde for SK og alle relevante aktører, heriblandt støttestrukturer, så der arbejdes mod et fælles mål for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor kommunegrænsen.

Diskussionerne imellem front-runners og andre relevante aktører udvikler en fælles forståelse for problemet, nødvendigheden af omstillingen og definitioner på de udfordringer som omstilling skal overkomme. Dette arbejde ville derfor også være vigtigt indenfor afstemningen af ambitionsniveau på området; man ville åbne

op for et fælles sprog, der tydeliggør hvorfor SK skal drive den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer-systemer.

Diskussionerne i transitionsarenaen skal holdes på systemniveau, da uønskede sidevirkninger kan kun gennemskues på dette niveau (Grin et al. 2010). Derudover skal der også være en forventning indenfor udvalget, at systemet er dynamisk og ændres over tid, derfor skal målene og visionerne være fleksible og justerbare.

Og netop systemtænkning er helt essentiel i udarbejdningen af en strategi indenfor landbrug og fødevarer-systemer, da alle elementer skal tænkes med. Det er ikke tilstrækkeligt at tænke over hvad der skal serveres i kommunens kantiner (Jørgen Grüner bilag 13:4:4), derimod skal man tage en systemisk tilgang og arbejde med, hvordan man kan fremme erhvervet i kommunen til at producere det mad som man ønsker. Tager man udgangspunkt i Bæredygtighedsstrategien, er det økologisk, miljø- og klimavenlige, vegetabilsk og lokale fødevarer der skal fremmes (Slagelse Kommune A 2021), og med den systematiske tilgang skal valget af disse fødevarer fremmes fra produktionen, i værdikæden og helt frem til forbrugeren.

6.3.2 Anden fase

I anden fase arbejder man på at omdanne transitionsvisioner som indeholder mål indenfor omstillingen, der er kvalitative og flerdimensionelle til en bredere transitionsagenda som indeholder flere forskellige mål, handlingspunkter, projekter og instrumenter, der alle understøtter hinanden. Denne transitionsagenda indeholder både indholdsmæssige, procesmæssige og læringsmæssige mål og kan forme retningslinjer og derved også overskueliggøre vejen hen til målet for alle interessenter (Grin et al. 2010).

Transitionsagendaen skal i høj udstrækning bygge på de visioner som kommer til udtryk i transitionsarenaen, der er dog også andre aktører og bevægelser udenfor kommunegrænsen, som transitionsagendaen også skal afstemmes med.

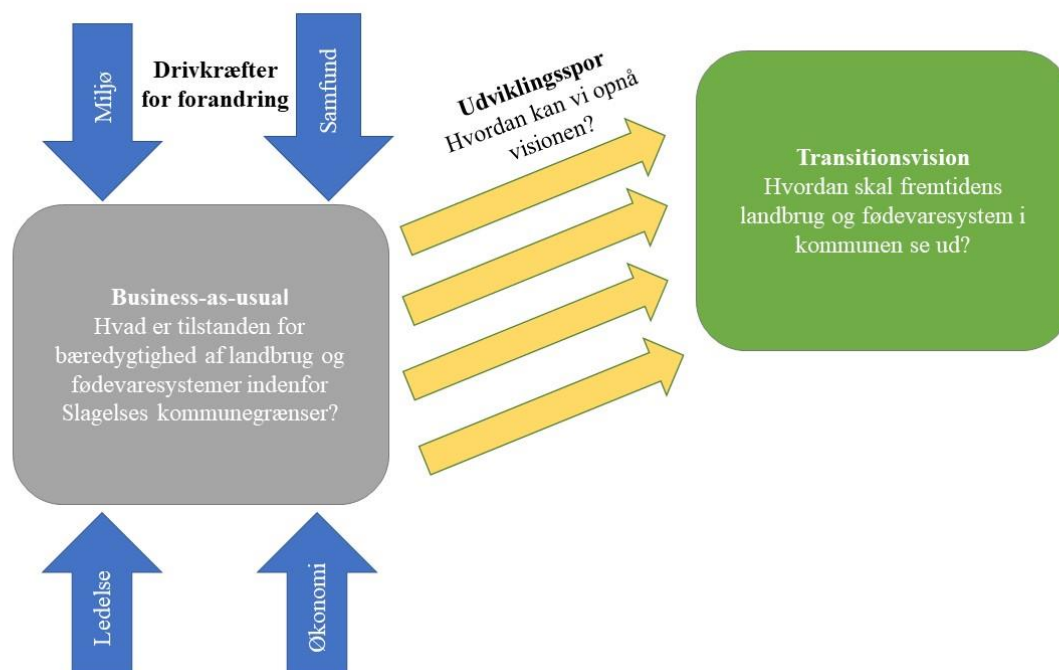
SK kan nemlig også tage afsæt i internationale og nationale strategier så som From Farm to Fork og regeringens Landbrugsaftale. Derved sikres det, at kommunen arbejder afstemt med både nationale og internationale politikker på området. Denne afstemning til nationale og internationale strategier foregår allerede i SK strategiske arbejde; bl.a. har Bæredygtighedsstrategien trådt til andre strategier så som FN's Verdensmål og Regeringens Klimaplan fra 2020 (Slagelse Kommune B 2021). I Bæredygtighedsstrategiens handlingsplan uddyber man, at SK tager ansvar for at realisere klimaplanen ved at omsætte de nationale initiativer til en lokal kontekst eller ved at gennemføre supplerende tiltag, der også vil være til gavn for borgere og virksomheder i SK (ibid.). På samme måde kan strategien for landbrug og fødevarer-systemer omsætte nationale og internationale initiativer på området til en lokal kontekst og gennemføre supplerende tiltag, der er udformet til at gavne SKs specifikke position.

Landbrugsaftalen fokuserer på, at landbruget fortsat skal skabe arbejdspladser og producere gode, sunde og klima- og miljøvenlige fødevarer (Regeringen & Aftaleparter 2021). Nicheproduktioner som for eksempel det som Carsten og Neel driver på Glænø kræver mere arbejdskraft, og på de 60 hektar som parret driver, har de i sommerhalvåret arbejdet til i alt 5 personer (bilag 1:2:38), et landbrug som deres efterspørger altså mere arbejdskraft samtidig med at det drives bæredygtigt.

Den bæredygtige omstilling af fødevarsystemer vil betyde, at systemet vil gå fra et produktivistisk til et post-produktivistisk paradigme. Det nye paradigme beror på principper som produkter af høj kvalitet, certificerede praksisser, miljømæssig bevarelse, lokal forandring og alternative former for kommercialisering (Salavisa & De Fatima Ferreiro 2019) og kommer allerede til udtryk igennem aktører i kommunen så som Jernbjerggaard, Sjællands Spisekammer og de nicheproduktioner som allerede eksisterer indenfor kommunegrænsen.

I arbejdet på at oversætte transitionsvisionerne til en agenda med forskellige elementer kan SK gøre brug af backcasting. Med dette værktøj, kan man sikre sig, at de planer og beslutninger som træffes nu, er drevet af visioner for fremtiden, da man først og fremmest forholder sig til det endelige mål for derefter at finde frem til hvad man skal gøre for at nå dertil (Park et al. 2009).

I dette arbejde skal SK konkretisere forskellige elementer; business-as-usual, drivkræfter for forandring, udviklingsspor, forhindringer og katalysatorer og det transformerende system (se figur 1).

Figur 1: Egen model udarbejdet med inspiration af Jacobs et al. (2017); backcasting omkring den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer i SK.

Drivkræfterne for forandring er de elementer der presser regimet enten fra landskabet eller nicheniveauet og derved åbner vinduer for nicherne, de bliver inddelt i miljømæssige, samfundsmæssige, økonomiske og ledelsesmæssige drivkræfter (Jacobs et al. 2017).

De forskellige drivkræfter for forandring kommer til udtryk i analysedel 2, her undersøges de forskellige præmisser, der fremmer eller hindrer den bæredygtige omstilling på området. En samfundsmæssig drivkræft er identificeret igennem, at der ændres i aftageres prioritering; der bliver i højere grad prioriteret klimavenligt og igennem det er der nu et særligt fokus på plantebaserede fødevarer. De økonomiske drivkræfter presser i høj udstrækning ikke på regimet til at omstille til en mere bæredygtig fødevarerproduktion, da forbrugere, virksomheder og SK som myndighed alle er økonomisk pressede på grund af krigen i Ukraine og den specifikke økonomiske situation i kommunen. Ledelsesmæssige drivere presser på den måde, at SK har en bæredygtighedsstrategi, der lægger op til at SK skal deltage aktivt indenfor den bæredygtige omstilling, også indenfor fødevarerområdet. Eksekveringen af strategien har været udfordret af forskellige elementer, men strategien har stor, politisk opbakning og lægger op til et bredt samarbejde med støttende samarbejdspartnere. De miljømæssige drivkræfter som bliver der redegjort for i problemfeltet presser i særlig høj grad landskabet og denne drivkræft går også ind og påvirker de andre drivkræfter; forbrugere vil reducere deres klimaaftryk i deres hverdag og reducerer derfor deres kødforbrug

og den bæredygtige omstilling fylder mere for vælgere og på den politiske dagsorden og derfor bliver politiske beslutninger også nødt til at støtte op om omstillingen til et bæredygtigt samfund.

På baggrund af transitionsvisionerne og i forlængelse af nationale og internationale strategier, skal SK udarbejde en transitionsagenda der er opbygget af forskellige udviklingsspor som involverer forskellige relevante aktører (Grin et al. 2010).

Ved at have forskellige udviklingsspor, der alle leder op til den fælles vision for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer, vil man se gradvise og løbende forandringer på området. De forskellige udviklingsspor kan forstærke hinanden samtidig med at de sker i forskellige områder så som indenfor teknologi, økonomi, institutioner, borgeradfærd, kultur og miljø (Jacobs et al. 2017).

Med udgangspunkt i pointerne fra analysedel 1 og 2, der bygger på synspunkter fra nicheproducenter, aktører der arbejder på støttestrukturer, politiske beslutningstagere og andre relevante aktører og som samtidig også bygger på nationale og internationale strategier på området, er der identificeret følgende områder, som udviklingssporene kunne omhandle:

- Mere landbrugsareal omlagt til økologi i SK
- Forbedret støtte til nicheproduktioner indenfor kommunegrænsen
- Udvikling af værdikæder, der støtter op om den bæredygtige fødevarerproduktion i kommunen
- Bæredygtig omstilling i Slagelses kantiner
- Styrkelse af netværk og samarbejder blandt relevante aktører på området

Disse områder er identificeret igennem aktører som kunne indgå i en transitionsarena på området, de er dog ikke identificeret igennem en dybdegående diskussion blandt de relevante aktører, disse emner skal derfor igennem videre dialog diskuteres og detaljeres. Hvis disse områder blev omformet til egentlige udviklingsspor, ville de variere i skala og hastighed men fælles for dem alle er, at de ville arbejde for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor Slagelses kommunegrænser.

6.3.3 Tredje fase

I denne fase udføres eksperimenter igennem de forskellige udviklingsspor, som blev lagt i fase 2, det er også i denne fase, at nye netværk bliver dannet (Grin et al. 2010).

Igen skal udviklingssporene hovedsageligt bestå af frivillige indsatser, da det er det værktøj, som Jørgen Grüner og Troels Brandt lægger op til som en mulighed med de politiske prioriteringer i kommunen.

I et koordineret arbejde, der bygger på en overordnet strategi, ville SK kunne aktivere alle relevante aktører igennem forskellige udviklingsveje, så de i harmoni arbejder mod samme vision. I de følgende afsnit

diskuteres forskellige eksperimenter indenfor de identificerede områder, der kunne udvikles til udviklingsspor:

Mere landbrugsareal omlagt til økologi i SK

Dette område ville understøtte internationale og nationale strategier indenfor landbrug; EU har en målsætning på at 25% af al landbrugsareal i EU drives økologisk i 2030 og Regeringen har en målsætning om at fordoble landets økologiske landbrugsareal til 14% inden 2030.

I SKs Bæredygtighedsstrategi arbejdes der også på at omlægge mere landbrugsareal til økologisk produktion (Slagelse Kommune A 2021). I handlingsplanens punkt 21 tilbyder kommunen i 2021 et gratis, uforpligtende økologitjek for landmænd der driver mere end 2 hektar (Slagelse Kommune B 2021). Dette tilbud tog 50 landmænd imod og umiddelbart efter besøget var halvdelen af disse interesseret i at omlægge deres landbrug til økologisk produktion (Knirke Maj Bosner bilag 8:3:21). Ved at forlænge det gratis tilbud om økologitjek til landmænd, vil man ved et frivilligt tiltag gøre det mere tilgængeligt for interesserede landmænd at undersøge deres muligheder til at omlægge til økologisk landbrug.

Derudover nævner Mette Lücke Pedersen også, at SK også arbejder på et samarbejde med VKST, hvor man fokuserer på nogle konkrete indsatser (Bilag 8:6:13). En særlig indsats kunne være at fokusere på omlægning til økologi.

Forbedret støtte til nicheproduktioner indenfor kommunegrænsen

For at støtte op om nicheproduktioner, er det vigtigt at SK udvikler plads til innovation. SK behøver ikke nødvendigvis at indgå i direkte arbejde med nicheproduktionerne men skal derimod udvikle plads og muligheder til nicherne. Dette gøres allerede, særligt i Slagelse Erhvervshus og igennem iværksætttermiljøet Vækstfabrikken kan iværksættere modtage sparring fra Erhvervscenterets ansatte og deltage i brugbare netværk (Slagelse Erhvervscenter u.å.). Erhvervscenteret kan også skubbe på ift. tilladelser og den hvis virksomhederne oplever, at sagsbehandling er gået i hårdknude (Rune Larsen Rosenhegn bilag 2:2:5), derved kan de tilbyde den albuering indenfor love og regler som også er vigtig for udviklingen. Af de grunde er det vigtigt at Slagelses Erhvervscenter bliver en aktiv aktør indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer.

Food & Bio Cluster som også holder til i Slagelse Erhvervshus tilbyder allerede støtte til nicherne på området, de kan i højere grad tilbyde faglig sparring indenfor fødevarerområdet og hjælpe med at indgå i samarbejder med vidensinstitutioner (Signe Værbak bilag 3:4:5). Food & Bio Cluster arbejder på at opbygge netværk for forskellige fokusområder, de hjælper altså nicher og innovationer med at stå stærkere og samarbejder med dem i at løse de udfordringer de står overfor. Succesfulde innovationer lykkes med at bryde ud af nicher ved at følge baner af nicheophobninger (Geels 2002).

Jo flere nicheproduktioner der findes i SK, jo mere succes vil de også få og jo større chancer er der for at de kan påvirke fødevarerregimet i kommunen og på den måde fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer. Netop derfor er Food & Bio Cluster vigtige for omstillingen på området. SK eller Slagelse Erhvervscenter kunne supplere Food & Bio Clusters arbejde og derigennem kunne man kortlægge de nicheinnovationer der allerede foregår på området i kommunen, dette kunne fungere som vidensgrundlag for yderligere fokuseret udvikling.

VKST er også en vigtig brik indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer. Når man spørger landbrugskonsulent Josefine Vinfeldt Adler om VKST's rolle indenfor den bæredygtige omstilling, uddyber hun, at det er deres opgave at holde sig opdateret på, hvad universiteter og andre researchinstitutioner foretager sig og få den nye viden formidlet ud til landmanden og sætte det i værk og på den måde udfordre landbruget på status quo (bilag 6:1:27). SK arbejder på en samarbejdsaftale med VKST, hvor de kan samarbejde på omkring nogle konkrete indsatser omkring det at udvikle landbruget indenfor den grønne dagsorden (Mette Lücke Pedersen, bilag 8:6:13). Samarbejde som dette vil sikre den nødvendige fremdrift i den retning som SK ønsker.

Landbrugskonsulent Josefine Vinfeldt Adler nævner også forskellige former for landbrug som hun ser vil blive fremmet i fremtiden, disse er bl.a. andelsgårde, fonde der køber jord og lejer det ud til landmænd eller *sharemilking*, hvor man lejer sig ind på en bedrift, hvor den gamle landmand som stadig er jordejer lejer både maskiner og jord ud til den nye generation (Josefine Vinfeldt Adler bilag 6:3:32). Ved at fremme disse landbrugsformer i kommunen, vil man have større chancer ved at fastholde de nyuddannede nichelandmænd i kommunen og tiltrække flere landmænd til disse former for landbrug.

Jernbjerggaard uddanner landmænd med særligt fokus på nicheproduktioner og bæredygtighed, og derfor er der særligt potentiale i netop Jernbjerggaard (ZBC u.å.). Frederikke Tom-Pedersen ser Jernbjerggaard som helt essentiel indenfor den bæredygtige omstilling af landbruget og nicheproduktioner og derfor fremmer SK omstillingen, når de støtter Jernbjerggaard (bilag 4:3:35). Da en særlig udfordring for Jernbjerggaard er rekruttering af nye elever (Frederikke Tom-Pedersen, bilag 4:2:28), kunne der med fordel opsættes eksperimenter, hvorpå man arbejder på Jernbjerggaards synlighed, sådan så uddannelsen bliver mere attraktiv.

Udvikling af værdikæder, der støtter op om den bæredygtige fødevarerproduktion i kommunen

Det post-produktivistiske paradigme har forskellige håndtag indenfor udvikling af værdikæder, som der skal eksperimenteres med, for eksempel ny teknologi særligt indenfor information og kommunikation. Disse skal støtte op om bæredygtige forretningsmetoder (Salavisa & De Fatima Ferreiro 2019). Denne nye teknologi har potentiale i at udvikle værdikæder, der er mere tilgængelige for nicheproduktioner.

Analysedel 1 identificerer netop manglende værdikæde for nicheproduktioner, og det er derfor et vigtigt område at fokusere på hvordan man kan udvikle værdikæder der netop rummer og fremmer nicher. Indenfor dette kan man eksperimentere med at fremme innovationer så som *Community Supported Agriculture*, andelslandbrug, torvemarker og lokale kasseordninger (Gaitán-Cremaschi et al. 2019).

Bæredygtig omstilling i Slagelses kantiner

Den bæredygtige omstilling af kantinerne i SK har været udfordret og mange har forsøgt med forskellige tiltag at omstille kantinerne, uden at dette er lykkedes. Bæredygtighedsstrategiens handlingsplan har et handlingspunkt (nr. 44) der omhandler kompetenceudvikling for kommunale køkkenarbejdere (Slagelse Kommune B 2021). Dette arbejde er endnu ikke gået i gang, men hvis man prioriterer kompetencer indenfor hvordan man får lokale og bæredygtige fødevarer ind i køkkenerne på trods af komplicerede EU-udbudsregler, ville det muligvis have en positiv effekt.

Dette skal ses i lyset af, at det på nuværende tidspunkt er svært for de enkelte køkkener at bestille lokale fødevarer og få det vinklet sådan, så man stadig overholder lovgivningen på området (Knirke Maj Bosner bilag 8:5:29). I dette arbejde skal kommunen også tilgodese de kantiner, der gør den ekstra indsats og prioriterer de lokale, bæredygtige fødevarer, da det er en mere besværlig proces at få disse ind på menuen (Henrik Terkelsen bilag 10:6:35). Dette kunne gøres igennem positiv omtale af kantinerne; frivillige tiltag i kantinerne, som fra politisk side berømmes vidt og bredt (Troels Brandt bilag 9:2:26).

Styrkelse af netværk og samarbejder blandt relevante aktører på området

Centeret for Miljø, Plan og Teknik har kompetencer til strategisk at sætte relevante aktører sammen for at fremme udviklingen på området (Mette Lücke Pedersen bilag 8:10:11). Dette er vigtigt, da omstillingen har brug for bl.a. bioteknologiske fremskridt og *ny* viden samtidig med at der også er brug for opfriskning og genetablering af traditionel viden, praksis og teknik (Salavisa & De Fatima Ferreiro 2019).

Indenfor dette felt er samarbejde med VKST, Jernbjerggaard og AU Flakkebjerg særlig relevante. AU Flakkebjerg og landbrugsskolen Jernbjerggaard er uddannelses- og vidensinstitutioner der allerede arbejder på den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarsystemer, et samarbejde med dem ville kunne forstærke båndet mellem forskning og landmænd og samtidig integrere ny og gammel praksis og viden i en kombination, der former fremtidens bæredygtigt landbrug (Melchoir & Newig 2021). Der er flere ansatte fra Institut for Agroøkologi, der har deres dagligdag på AU Flakkebjerg, med deres ekspertise har AU Flakkebjerg også potentiale til aktivt at understøtte det videre strategiske arbejde, der kunne for eksempel arbejdes mod et samarbejde, hvor SK bliver brugt som en case for at fremme agroøkologiske praksisser i landbruget igennem kommunale tiltag.

6.3.4 Fjerde fase

Systemerne indenfor landbrug og fødevarer systemer er komplekse og vil ændre sig undervejs som SKs arbejde med at fremme den bæredygtige omstilling på området skrider frem. Derfor er det nødvendigt at monitorere, evaluere og lære af eksperimenterne og ud fra det tilpasse arbejdet løbende.

Tager man udgangspunkt i de områder, der er identificeret i de tidligere afsnit, er der forskellige tilgange til at monitorere og evaluere eksperimenterne.

Indenfor omlægelse til økologi, skal SK vide præcist hvor stort et areal, der drives økologisk og dette skal opdateres løbende for at se om der er den ønskede fremgang. Derudover kan man også tage kvalitative metoder i brug ved tiltag som for eksempel ved det gratis økologitjek, hvor man kan kontakte landmanden efter tjekket for at undersøge, om han ønsker at omlægge eller om der er andre udfordringer ift.

Omlægningen til økologi.

Samme kvalitative tilgang kan man gøre brug af i forhold til at undersøge om støtten til nicher forbedres igennem forskellige eksperimenter, derudover bør nicheproduktioner indenfor kommunegrænsen også kortlægges, da man derved kan se om der er en positiv udvikling.

Ved at arbejde videre med aktørkortlægningen for støttestrukturer og udbygge med netværkskortlægning, vil man over sigt kunne undersøge om der opstår nye samarbejder på tværs af de forskellige relevante støttestrukturer og på den måde kan man evaluere om der foregår en styrkelse af netværk og samarbejder i kommunen.

6.3.5 Delkonklusion

Slagelse Kommunes strategiske arbejde for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer skal deles op i fire forskellige faser. Først skal man udarbejde en transitionsarena hvor relevante aktører kan diskutere visioner for den bæredygtige omstilling indenfor Slagelses kommunegrænser. Derefter skal visionerne udarbejdes i en transitionsagenda, der skal bygges på passende udviklingsspor. Ud fra analysedele 1 og 2 udleder dette speciale at der skal arbejdes på områderne:

- Mere landbrugsareal omlagt til økologi i Slagelse Kommune
- Forbedret støtte til nicheproduktioner indenfor kommunegrænsen
- Udvikling af værdikæder, der støtter op om den bæredygtige fødevarerproduktion i kommunen
- Bæredygtig omstilling i Slagelses kantiner
- Styrkelse af netværk og samarbejder blandt relevante aktører på området

Når udviklingsspor er lagt, skal eksperimenter udføres og relevante netværk mobiliseres. Det er derudover også vigtigt at man undervejs monitorerer, evaluerer og lærer ud fra de forskellige eksperimenter og i den sammenhæng foretager ændringer i vision, agenda og fremtidige eksperimenter for at komme i mål

med den ønskede vision for omstillingen af landbrug og fødevarer systemer indenfor Slagelse kommunegrænse.

7. Diskussion af arbejdsproces

De udvalgte teorier har haft til formål at være handlingsorienteret, MLP bliver brugt til at opbygge et vidensgrundlag for hvilke præmisser den bæredygtige omstilling skal foregå under og TM bliver brugt til at udvikle en drejebog for hvordan det videre arbejde kan gøres. Det er en stærk motivation for mig at udarbejde et speciale, der kan bruges konstruktivt af andre og jeg håber, at SK og aktører der arbejder indenfor at fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer i et kommunalt regi kan.

Jeg kunne dog også have haft en anden tilgang, der i større omfang fokuserede på at undersøge de magtstrukturer der lå til grund for historiske begivenheder i SK og i det undersøge hvordan man kan udfordre de magtstrukturer, der indtil nu muligvis har begrænset den bæredygtige udvikling af landbrug og fødevarer. I det kunne jeg gøre brug af magtteori og tage udgangspunkt i Christensen & Jensens bog ”Kontrol i det stille” fra 2013. Christensen & Jensen redegør for, at der er forskellige former for magt, som kan afgøre hvordan en organisatorisk enhed udvikler sig.

Det er særligt udtalelser som denne, der indikerer, at der kan være nogle magtstrukturer, der hindrer den bæredygtige omstilling på området:

”Der sidder rigtig mange politikere med tilknytning til landbruget i Slagelse kommune og det er ikke min overbevisning, at der nogen reel interesse for forandringer. Det er klart at hvis man siger ja med en arm men siger nej med en anden arm og to ben, så lyder det som om man gerne vil noget men man lykkes ikke med det” Ulla Brink Hansen (bilag 12:2:2).

Magtanalysen kunne tage udgangspunkt i udvalgte tidspunkter, hvor man dykker ned i beslutningsprocesser i SK, for eksempel ville det være brugbart at afdække hvad der skete med den lokale satsning på lokale fødevarer, der havde et momentum og bl.a. var koblet til sundhedsugen. Denne satsning indeholdt også et projekt der foregik i samarbejde med AU, hvor man skulle kortlægge jordbundsforholdene i SK og hvordan man kunne udvikle lokale fødevarer og udnytte styrkepositioner (Mette Lücke Pedersen bilag 8:4:12). Jeg er ikke lykkedes med at finde slutrapporten for dette projekt og jeg ved heller ikke hvorfor denne lokale satsning stoppede, men ved at interviewe relevante aktører, der arbejdede på denne satsning, og ved brug af magtteori, ville det være muligt at afdække hvorfor det stoppede. Afhængig af hvilke fund man ville gøre, kunne man i det videre arbejde muligvis løse op for uhensigtsmæssige magtstrukturer, der tidligere har hindret den bæredygtige omstilling indenfor Slagelses kommunegrænser.

MLP og TM tillader ikke at arbejde med uhensigtsmæssige magtstrukturer på den måde. Den politiske prioritering blev belyst med MLP som forståelsesramme og i den sammenhæng blev den politiske prioritering en del af regimet – et element der hindrede den bæredygtige omstilling. Ved brug af magtteori ville man kunne aktivere den politiske prioritering i et større omfang og finde specifikke elementer af beslutningstagningen i kommunen, der særligt hindrer omstillingen.

8. Konklusion

SKs Byråd og Centeret for Miljø, Plan og Teknik er helt centrale aktører for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer indenfor kommunegrænsen. Derudover er der også en række andre støttestrukturer der er vigtige for denne omstilling og i arbejdet med at fremme niches på området, disse er Slagelse Erhvervscenter, Food & Bio Cluster, Sjællands Spisekammer, AU Flakkebjerg, Landbrugsskolen Jernbjerggaard og VKST.

Landmænd er også vigtige aktører indenfor den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer. De primære potentielle samarbejdspartnere indenfor værdikæden er dem, der allerede har meldt deres interesse indenfor bæredygtige fødevarer så som restauranter der deltager i Smag Lokalt. Derudover er SKs kantiner også primære for den bæredygtige omstilling af fødevarer systemer.

Politisk prioritering og økonomisk usikkerhed påvirker den bæredygtige udvikling indenfor Slagelses kommunegrænser. Der er dog stadig politisk opbakning til den bæredygtige omstilling og da SK er en landbrugskommune, er det essentielt at udarbejde en strategi indenfor landbrug og fødevarer systemer. Dette skal ses i sammenhæng med at der er en voksende opmærksomhed på bæredygtige fødevarer i befolkningen samt en favorabel placering for SK.

Det fremtidige strategiske arbejde for den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer kan deles op i fire forskellige faser. Først og fremmest skal der udvikles en transitionsarena hvor relevante aktører kan diskutere visioner for den bæredygtige omstilling indenfor Slagelses kommunegrænser. Derefter skal visionerne indarbejdes i en transitionsagenda, der skal bygges på passende udviklingsspor. Ud fra analysedele 1 og 2 skal arbejdes på områderne:

- Mere landbrugsareal omlagt til økologi i SK
- Forbedret støtte til nicheproduktioner indenfor kommunegrænsen
- Udvikling af værdikæder, der støtter op om den bæredygtige fødevarerproduktion i kommunen
- Bæredygtig omstilling i Slagelses kantiner
- Styrkelse af netværk og samarbejder blandt relevante aktører på området

Når udviklingssporerne er lagt, skal eksperimenter udføres. Det er derudover også vigtigt at man undervejs monitorerer, evaluerer og lærer ud fra de forskellige eksperimenter og i den sammenhæng foretager ændringer i vision, agenda og fremtidige eksperimenter.

Den politiske prioritering bliver problematiseret som en del af det eksisterende regime. Ved at have gjort brug af en teori der belyste magtstrukturer, kunne den politiske prioritering være blevet aktiveret yderligere og i det arbejde kunne jeg have fundet specifikke elementer i beslutningstagningen i SK, der hindrer den bæredygtige omstilling af det udvalgte område.

9. Perspektivering

Økologi ses både af Regeringen og EU som et element, der kan fremme den bæredygtige omstilling af landbrug og fødevarer systemer, da økologiske landbrugspraksisser ikke gør brug af pesticider eller kunstgødning (European Union 2020) (Regeringen & aftaleparterne 2021). Gaitán-Cremaschi et al. (2019) arbejder med hybride fødevarer systemer, der har elementer af både regimet og nicher og dette speciale argumenterer for, at økologi fungerer som et hybridt fødevarer system.

Det ville være brugbart at dykke videre ned i økologi, og undersøge nærmere hvordan den hybride identitet påvirker udbredelsen af økologi som en teknologi. I det arbejde kunne man undersøge hvordan aktører ser økologi, bl.a. Knud Vincents, der fortæller, at han forventer store teknologiske fremskridt, der vil revolutionere det landbrug der eksisterer i SK (bilag 7:2:20). Her er det interessant, at borgmesteren af Slagelse ikke ser økologi som den teknologi, der kan løse de miljømæssige udfordringer som landbruget og fødevarer systemer står overfor.

Det ville være interessant at undersøge nærmere, hvorfor beslutningstagere som Knud Vincents ikke ser økologi som den teknologiske løsning, som han ellers venter på, når Geels (2002) argumenterer for, at innovationer kan være af en ikke-teknologisk art.

10. Litteraturliste

- Andersen LW, Bruus M, Jensen TS, Marchi C, Topping C, Damgaard C, Olsen K, Dalgaard T, Stranberg B 2014. *Øger økologisk landbrug biodiversiteten? Hovedkonklusioner fra REFUGIA-projektet* [Online]. ICROFS, tilgængelig fra https://icrofs.dk/fileadmin/icrofs/Nyhedsbreve/Refugia_ICROFS_Nyt.pdf [24-10-2022].
- AU 2022. AU Flakkebjerg [Online]. Tilgængelig fra <https://dca.au.dk/om-dca/au-flakkebjerg> [03-12-2022].
- Bayne K, Renwick A 2021. 'Beyond Sustainable Intensification: Transitioning Primary Sectors through Reconfiguring Land-Use' *Sustainability (Switzerland)* 13 (6): 3225 [Online]. Tilgængelig fra <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/6/3225> [01-12-2022].
- Christensen, S. & Jensen, PED 2013. *Kontrol i det stille - Om magt og ledelse*, 3. Udgave, Samfundslitteratur.
- Dalgaard T, Jacobsen NM, Odgaard MV, Pedersen BF, Strandberg B, Bruus M, Ejrnæs R, Schmidt IK, Johannsen VK, Callesen GM, Pedersen MF, Schou JS 2020. Biodiversitetsvirkemidler på dansk landbrugs- og skovrejsningsarealer [Online]. Tilgængelig fra <https://dcapub.au.dk/djfpdf/DCArapport178.pdf> [26-10-2022].
- Danmarks Statistik, 2022. *Statistikbanken, AREALDK: Areal efter arealdække, område og enhed* [Online]. Tilgængelig fra <https://www.statistikbanken.dk/arealdk> [24-10-2022].
- De Bernardi P & Azucar D 2020. 'The Food System Grand Challenge: A Climate Smart and Sustainable Food System for a Healthy Europe' I De Bernardi P & Azucar D (red.) *Innovation in Food Ecosystems, Sprinter*.
- European Union 2020. *Farm to Fork Strategy* [Online]. Tilgængelig fra https://ec.europa.eu/food/system/files/2020-05/f2f_action-plan_2020_strategy-info_en.pdf [26-10-2022].
- Fog E 2015. *Økologisk jordbrug* [Online]. Tilgængelig fra https://denstoredanske.lex.dk/%C3%B8kologisk_jordbrug [28-01-2022].
- Food & Bio Cluster u.å. *Om Food & Bio Cluster Denmark* [Online]. Tilgængelig fra <https://foodbiocluster.dk/om-os> [01-12-2022].
- Frison E, Jacobs N, Demonceaux A, Clément C, Halloran A, Grabs J, Barling L 2016. *FROM UNIFORMITY TO DIVERSITY, A paradigm shift from industrial agriculture to diversified agroecological systems* [Online]. IPES-Food, tilgængelig fra http://www.ipes-food.org/_img/upload/files/UniformityToDiversity_FULLL.pdf [26-10-2022].

- Gaitán-Cremaschi D, Klerkx L, Duncan J, Trienekens JH, Huenchuleo C, Dogliotti S, Contesse ME, Rossing WAH 2019. 'Characterizing diversity of food systems in view of sustainability transitions. A review'. *Agronomy for Sustainable Development* 39 (1) [Online]. Tilgængelig fra <https://link.springer.com/article/10.1007/s13593-018-0550-2#citeas> [26-11-2022].
- Geels FW 2002. 'Technological transitions as evolutionary reconfiguration processes: a multi-level perspective and a case-study.' *Research Policy* 31 (8–9): 1257-1274 [Online]. Tilgængelig fra <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048733302000628> [26-10-2022].
- Grin J, Rotmans J, Schot J 2010. *Chapter 4: Research into the governance of Transitions - A Framework for Transition Management* in *Transitions to Sustainable Development: New Directions in the Study of Long Term Transformative Change*. New York: Routledge
- Hebsgaard 2021. *Økologi ligner en blindgyde på vejen mod en bæredygtig fremtid. Her er hvorfor* [Online]. Zetland, tilgængelig fra <https://www.zetland.dk/historie/sOXVrP91-ae6XddK5-918bd> [26-10-2022].
- Jacobs B, Cordell D, Chin J, Rowe H 2017. 'Towards phosphorus sustainability in North America: A model for transformational change'. *Environmental science & policy*. 77: 151-159 [Online]. Tilgængelig fra https://soeg.kb.dk/view/action/uresolver.do?operation=resolveService&package_service_id=41900244520005763&institutionId=5763&customerId=5760&VE=true [18-01-2022].
- Jensen MD & Kvist J 2016. 'Hvordan laver man en stærk analysestrategi?' i Kristensen CJ & Hussain MA (red.) *Metoder i Samfundsvidenskaberne*, Samfundslitteratur.
- Kelstrup L 2022. *Situationen i Ukraine har stor betydning for kornpriserne overalt i verden*. [Online]. Landbrugsavisen, tilgængelig fra <https://landbrugsavisen.dk/avis/situationen-i-ukraine-har-stor-betydning-kornpriserne-overalt-i-verden> [26-10-2022].
- Kristensen T, Lehmann JO, Knudsen MT, Pedersen BF, Petersen SO, Eriksen J, Sørensen MM, Gyldenkerne S, Mikkelsen MH 2020. *Levering på bestillingen "Estimering af national klimaeffekt for omlægning til økologisk jordbrug"*, Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug. [Online]. Tilgængelig fra https://pure.au.dk/portal/files/196779902/Klimaeffekt_ved_oml_gning_til_ko_jordbrug_04092020.pdf [24-10-2022].
- Kvale S & Brinkmann S 2015. *Interview- Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*, 3. Udgave, Hans Reitzels Forlag
- Landbrugsstyrelsen 2021. *Drivhusgasser fra landbruget* [Online]. Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, tilgængeligt fra <https://lbst.dk/tvaergaende/klima/drivhusgasser-fra-landbruget/> [24-10-2022].

- Melchior IC, Newig J 2021. 'Governing Transitions towards Sustainable Agriculture—Taking Stock of an Emerging Field of Research' *Sustainability (Switzerland)* 13(2) 1-27 [Online]. Tilgængelig fra <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/2/528> [01-12-2022].
- Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri 2022. Statistik over økologiske jordbrugsbedrifter 2021 Certificering og produktion. [Online]. Tilgængelig fra https://lbt.dk/fileadmin/user_upload/NaturErhverv/Filer/Tvaergaaende/Oekologi/Statistik/Statistik_over_oe_kologisk_jordbrugsbedrifter_2021.pdf [30.01-2022].
- Mooney P, Jacobs N, Villa V, Thomas J, Bacon M, Vandelac L, Schiavoni C 2021. *A Long Food Movement: Transforming Food Systems by 2045* [Online]. IPES-Food, tilgængelig fra http://www.ipes-food.org/_img/upload/files/LongFoodMovement_EN.pdf [26-10-2022].
- Park C, Purcell M, Purkis J 2009. *Integrated Community Sustainability Planning, A Guide. The Natural Step.*
- Regeringen og Aftaleparter 2021. *Aftale om grøn omstilling af dansk landbrug* [Online]. Tilgængelig fra https://fm.dk/media/25302/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf [28-01-2022].
- Rådet for Grøn Omstilling u.å. *Landbrug i balance* [Online]. Tilgængelig fra <https://rgo.dk/vi-arbejder-for/landbrug-i-balance/> [24-10-2022].
- Salavisa I, De Fátima Ferreiro M 2019. 'Traditional and new knowledge and practices in the food system transition'. *Proceedings of the European Conference on Knowledge Management, ECKM. 2:* 909-915 [Online]. Tilgængelig fra <https://www.proquest.com/docview/2315887667?parentSessionId=2dA7KmUa0N9uu1SRxaAkrjPHd6UosRQbzyl1ACLcamM%3D&pq-origsite=primo&accountid=13607> [26-11-2022].
- Sativa F 2022. *Ekspert: Der er intet alternativ til store millionbesparelser* [Online]. Sjællandske, tilgængelig fra <https://www.sn.dk/slagelse-kommune/ekspert-der-er-intet-alternativ-til-store-millionbesparelser/> [01-12-2022].
- Slagelse Erhvervscenter u.å. Om Slagelse Erhvervscenter [Online]. Tilgængelig fra <https://slagelseerhvervscenter.dk/> [26-10-2022].
- Slagelse Kommune 2011. Erhvervsudviklingspolitik [Online]. Tilgængelig fra https://www.slagelse.dk/media/1060845/WEB_Erhvervsudviklingspolitikken100412small2.pdf [26-10-2022].
- Slagelse Kommune 2022. Befolkningsudvikling [Online]. Tilgængelig fra <https://www.slagelse.dk/kommunen/oekonomi-og-statistik/befolkningsudvikling> [26-10-2022].
- Slagelse Kommune A 2021. *Bæredygtighedsstrategi.*

Slagelse Kommune A u.å. Om center for miljø, plan og teknik [Online]. Tilgængelig fra <https://www.slagelse.dk/da/om-kommunen/organisation/centre-og-afdelinger/miljoe-plan-og-teknik/> [01-12-2022].

Slagelse Kommune B 2021. *Handlingsplan til bæredygtighedsstrategien*.

Slagelse Kommune B u.å. (<https://www.slagelse.dk/da/om-kommunen/indkoeb-og-udbud/vi-handler-baeredygtigt/>)

Smag Lokalt u.å. *OM SMAG LOKALT* [Online]. Tilgængelig fra <https://smag-lokalt.dk/om-smag-lokalt/> [26-10-2022].

Venstre, Socialistisk Folkeparti, Radikale Venstre 2021. *Ændringsforslag fra Venstre, Socialistisk Folkeparti, Radikale Venstre* [Online]. Tilgængelig fra <https://slagelse.venstre.dk/media/slagelse/Dokumenter/budget2021-2024-aendringforslagfravfb.pdf> [01-12-2022].

VKST u.å. Om VKST [Online]. Tilgængelig fra <https://vkst.dk/om-os-landbrugskonsulent/> [12-12-2022].

Wezel A, Goris M, Bruil J, Félix GF, Peeters A, Bárberi P, Bellon S, Migliorini P 2018. 'Challenges and action points to amplify agroecology in Europe'. *Sustainability (Switzerland)*.10 (5): 1598 [Online]. Tilgængelig fra <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/5/1598> [26-11-2022].

ZBC u.å. Jernbjerggaard [Online]. Tilgængelig fra <https://www.zbc.dk/skoler/zbc-slagelse/landbrugs-og-gartnerskolen/> [12-12-2022].

Økologisk Landsforening u.å. *Økologisk Landbrugsproduktion* [Online]. Tilgængelig fra <https://okologi.dk/viden-om-oekologi/landbrugsproduktion/> [01-12-2022].